

Міністерство освіти і науки України
Університет митної справи та фінансів

Факультет управління
Кафедра публічного управління та митного адміністрування

Кваліфікаційна робота бакалавра

за темою «**Організаційно-правові засади діяльності
митних органів України в системі державного управління**»

Виконала:
студентка групи ПУ22-1
спеціальність 281 «Публічне
управління та адміністрування»
Мерікова О. С.

Керівник:
к. держ. упр., доц. Разумей М. М.

Рецензент:
начальник організаційно-розпорядчого
управління Південно-Східної митниці,
к. е. н. Джумурат О. В.

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ**

Факультет / ННІ	_____ управління _____
Кафедра	__ публічного управління та митного адміністрування __
Рівень вищої освіти	__ бакалавр _____
Спеціальність	__ 281 Публічне управління та адміністрування _____
Освітня програма	__ Публічне управління та адміністрування _____

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри публічного управління та митного адміністрування

Антонова О. В.

” _____ ” _____ 2026 року

**ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
здобувачу вищої освіти**

Мерікової Олександри Сергіївни

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи Організаційно-правові засади діяльності митних органів України в системі державного управління

керівник роботи Разумей Максим Миколайович, к. держ. упр., доц.,

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом по УМСФ

від “20” квітня 2026 року № 303-кс

2. Строк подання здобувачем роботи на кафедру 25.05.2026 - 05.06.2026

3. Вихідні дані до роботи: Конституція України, Митний кодекс України, Податковий кодекс України, Закони України «Про зовнішньоекономічну діяльність», «Про валюту і валютні операції», «Про національну безпеку України», «Про транзит вантажів», Угода про асоціацію між Україною та ЄС, Конвенція про тимчасове ввезення, Міжнародна конвенція про спрощення і гармонізацію митних процедур (Кіотська конвенція), Конвенція МДП 1975 року. У роботі використано положення про діяльність Державної митної служби України, нормативно-правові акти щодо організації митної справи, міжнародні стандарти та рекомендації у сфері митного контролю й управління ризиками. Теоретичною основою дослідження стали праці українських і зарубіжних учених з питань державної митної політики, митного контролю, функціонування митних органів, взаємодії

митних та правоохоронних органів, забезпечення митної безпеки, удосконалення системи управління

ризиками та імплементації європейського досвіду у діяльність митних органів України. Інформаційною базою дослідження є статистичні та аналітичні матеріали Державної митної служби України, дані щодо митних надходжень до державного бюджету, результати впровадження спрощених процедур митного контролю, показники діяльності митних органів в умовах європейської інтеграції та воєнного стану, а також наукові публікації, дисертаційні дослідження, навчальні посібники, електронні ресурси та матеріали міжнародних організацій у сфері митної справи.

4. Зміст роботи (перелік питань для розробки) Сутність та роль митних органів у системі державного управління. Організаційні засади функціонування митних органів України. Методологічні підходи та проблеми дослідження діяльності митних органів. Нормативно-правове регулювання діяльності митних органів України. Аналіз практики діяльності митних органів та основні проблеми їх функціонування. Зарубіжний досвід організації діяльності митних органів та можливості його застосування в Україні. Перспективи удосконалення діяльності митних органів України в умовах європейської інтеграції та реформування системи державного управління.

5. Перелік графічного матеріалу: 6 таблиць, 2 рисунки що ілюструють ключові аспекти дослідження

6. Дата видачі завдання 25.05.2026-30.05.2026

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи *	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Визначення теми кваліфікаційної роботи	31.12.25	
2	Складання змісту роботи, оформлення та затвердження завдання	15.01.26	
3	Опрацювання літературних джерел, нормативних документів	до 01.04.26	
4	Збір та обробка статистичних і звітних даних	до 01.04.26	
5	Проведення розрахунків та аналізу	до 01.04.26	
6	Написання вступу	до 01.04.26	
7	Написання розділу 1	до 15.04.26	
8	Написання розділу 2	до 01.05.26	
9	Підготовка висновків	до 20.05.26	
10	Оформлення роботи	до 25.05.26	
11	Подання на кафедру електронного варіанту роботи для перевірки на плагіат	до 31.05.26	
12	Підготовка тексту доповіді і демонстраційного матеріалу	до 10.06.26	
13	Подання на кафедру кваліфікаційної роботи	до 05.06.26	

Здобувач освіти

_____ (підпис)

Мерікова О.С.

_____ (прізвище та ініціали)

Керівник роботи

_____ (підпис)

Разумей М.М.

_____ (прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Мерікова О.С. **Організаційно-правові засади діяльності митних органів України в системі державного управління.**

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавр за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування». Університет митної справи та фінансів, Дніпро, 2026.

Метою бакалаврської роботи є комплексний аналіз організаційно-правових засад діяльності митних органів України в системі державного управління та обґрунтування напрямів їх удосконалення в умовах європейської інтеграції.

У роботі досліджено теоретичні засади функціонування митних органів та визначено їх роль у системі державного управління. Розглянуто організаційну структуру митних органів України, особливості кадрового і технічного забезпечення їх діяльності, а також методологічні підходи до дослідження митної сфери. Проаналізовано нормативно-правове регулювання діяльності митних органів України, сучасний стан їх функціонування та основні проблеми розвитку. Особливу увагу приділено питанням цифровізації митних процедур, управління ризиками, протидії корупції та підвищення ефективності митного контролю.

У роботі узагальнено зарубіжний досвід організації діяльності митних органів та визначено можливості його використання в Україні. Досліджено сучасні напрями реформування митної системи, зокрема розроблення нового Митного кодексу України як важливого етапу гармонізації національного законодавства з правом Європейського Союзу. За результатами дослідження обґрунтовано напрями вдосконалення діяльності митних органів України шляхом розвитку електронних сервісів, удосконалення системи управління ризиками, підвищення рівня професійної підготовки персоналу та впровадження європейських стандартів митного адміністрування.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості використання сформульованих рекомендацій у діяльності митних органів України для підвищення ефективності державного управління у митній сфері та подальшої інтеграції України до європейського митного простору.

Ключові слова: митні органи, державне управління, митна політика, митний контроль, Державна митна служба України, європейська інтеграція, митне адміністрування, управління ризиками, цифровізація, новий Митний кодекс України.

SUMMARY

Merikova O.S. Organizational and Legal Foundations of the Activities of Ukraine's Customs Authorities within the Public Administration System.

Bachelor's qualification thesis for obtaining an educational degree in specialty 281 «Public Administration and Management». University of Customs and Finance, Dnipro, 2026.

The purpose of the Bachelor's qualification thesis is to provide a comprehensive analysis of the organizational and legal principles of the activities of customs authorities of Ukraine in the system of public administration and to substantiate directions for their improvement in the context of European integration.

The thesis examines the theoretical foundations of the functioning of customs authorities and determines their role in the system of public administration. The organizational structure of customs authorities of Ukraine, the peculiarities of staffing and technical support, as well as methodological approaches to the study of customs activities are analyzed. The legal framework governing the activities of customs authorities, the current state of their functioning, and the main problems of their development are investigated. Particular attention is paid to the issues of digitalization of customs procedures, risk management, anti-corruption measures, and improvement of customs control efficiency.

The study summarizes foreign experience in the organization of customs authorities and identifies possibilities for its implementation in Ukraine. Special attention is paid to the ongoing reform of the customs system, including the development of the new Customs Code of Ukraine aimed at harmonizing national legislation with European Union customs standards. Based on the results of the research, directions for improving the activities of customs authorities through the development of electronic services, enhancement of risk management systems, improvement of personnel training, and implementation of European customs administration standards are substantiated.

The practical significance of the obtained results lies in the possibility of using the proposed recommendations to improve the efficiency of public administration in the customs sphere and support Ukraine's integration into the European customs area.

Key words: customs authorities, public administration, customs policy, customs control, State Customs Service of Ukraine, European integration, customs administration, risk management, digitalization, new Customs Code of Ukraine.

ЗМІСТ

ВСТУП	2
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ МИТНИХ ОРГАНІВ У СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ	6
1.1. Сутність та роль митних органів у системі державного управління	6
1.2. Організаційні засади функціонування митних органів України	13
1.3. Методологічні підходи та проблеми дослідження діяльності митних органів	22
РОЗДІЛ 2. НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ПРАКТИКА ДІЯЛЬНОСТІ МИТНИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ	31
2.1. Нормативно-правове регулювання діяльності митних органів України	31
2.2. Аналіз практики діяльності митних органів та основні проблеми	40
2.3. Зарубіжний досвід організації діяльності митних органів та можливості його застосування в Україні	45
ВИСНОВКИ	49
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	52
ДОДАТКИ	59

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасний етап розвитку України характеризується активізацією євроінтеграційних процесів, реформуванням системи публічного управління та необхідністю забезпечення економічної безпеки держави. У цих умовах особливого значення набуває ефективне функціонування митних органів як важливої складової системи державного управління. Митні органи забезпечують реалізацію державної митної політики, здійснюють контроль за переміщенням товарів через митний кордон, сприяють розвитку зовнішньоекономічної діяльності, забезпечують надходження до державного бюджету та протидіють контрабанді й іншим митним правопорушенням.

Сучасні міжнародні підходи до організації митної справи спрямовані на спрощення митних процедур, цифровізацію процесів митного контролю, мінімізацію адміністративних бар'єрів та впровадження сучасних механізмів державного управління у сфері митної діяльності. Провідні країни світу активно впроваджують електронне декларування, автоматизовані системи митного контролю, механізми «єдиного вікна» та ризик-орієнтовані підходи до здійснення митних процедур. У зв'язку із цим особливо актуальним для України є удосконалення діяльності митних органів відповідно до міжнародних стандартів та вимог Європейського Союзу.

Разом з тим, діяльність митних органів України супроводжується низкою проблем, серед яких недостатній рівень автоматизації митних процедур, складність процесів митного оформлення, наявність корупційних ризиків, недосконалість нормативно-правового забезпечення та недостатня ефективність окремих механізмів державного управління у митній сфері. В умовах воєнного стану та необхідності відновлення економіки держави зростає потреба у забезпеченні прозорості, ефективної та безпечної діяльності

митних органів, здатних оперативно реагувати на сучасні виклики та сприяти розвитку міжнародної торгівлі.

Вагомий внесок у дослідження теоретичних і практичних аспектів функціонування митних органів та реалізації державної митної політики зробили такі науковці, як І. Бережнюк, П. Пашко, О. Комаров, С. Терещенко, О. Фрадинський, А. Брендак, Г. Разумей, М. Разумей, І. Несторишен та інші.

Разом з тим, залишаються недостатньо дослідженими питання комплексного аналізу діяльності митних органів у системі державного управління з урахуванням сучасних викликів, євроінтеграційних процесів та зарубіжного досвіду функціонування митних адміністрацій. Це зумовлює необхідність подальшого дослідження зазначеної проблематики та визначає актуальність обраної теми дипломної роботи.

Мета і завдання дослідження. Метою дипломної роботи є комплексний аналіз діяльності митних органів у системі державного управління та обґрунтування напрямів її вдосконалення.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких завдань:

- розкрити сутність та роль митних органів у системі державного управління;
- охарактеризувати організаційні засади функціонування митних органів України;
- дослідити методологічні підходи до аналізу діяльності митних органів;
- проаналізувати нормативно-правове забезпечення діяльності митних органів України;
- здійснити оцінку практики діяльності митних органів та визначити основні проблеми їх функціонування;
- узагальнити зарубіжний досвід організації діяльності митних органів;
- обґрунтувати можливості застосування зарубіжного досвіду в Україні.

Об'єктом дослідження виступає система державного управління митними органами України.

Предметом дослідження є організаційно-правові засади діяльності митних органів України в системі державного управління.

Методологічна основа роботи. У дослідженні застосовано загальні положення теорії державного управління, публічного адміністрування та митної справи, що викладені у наукових працях вітчизняних і зарубіжних фахівців з питань функціонування митних органів та реалізації державної митної політики.

У роботі використано низку загальнонаукових і спеціальних методів наукового дослідження. Зокрема, методи аналізу та синтезу застосовано для узагальнення теоретичних підходів до визначення сутності та функцій митних органів; системний метод – для розгляду митних органів як складової системи державного управління; метод термінологічного аналізу – для уточнення понятійно-категоріального апарату дослідження; нормативно-правовий аналіз – для дослідження законодавчого забезпечення діяльності митних органів України.

У другому розділі дослідження використано порівняльний метод та метод компаративного аналізу – при дослідженні зарубіжного досвіду функціонування митних органів; статистичний метод – для оцінки показників діяльності митних органів України; методи узагальнення та групування – під час систематизації основних проблем функціонування митної системи. Також застосовано абстрактно-логічний метод для теоретичного узагальнення результатів дослідження, формування висновків та обґрунтування напрямів удосконалення діяльності митних органів України.

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що сформовані й науково обґрунтовані у роботі положення, висновки та рекомендації можуть бути використані у практичній діяльності митних органів України з метою підвищення ефективності їх функціонування, удосконалення механізмів державного управління у сфері митної справи та

адаптації діяльності митної системи до європейських стандартів. Окремі результати дослідження можуть бути використані у навчальному процесі закладів вищої освіти при викладанні дисциплін з митної справи, публічного управління та адміністрування.

Структура та обсяг дипломної роботи. Логіка проведеного дослідження зумовила таку структуру роботи: вступ, два розділи (шість підрозділів), висновки та список використаних джерел. Загальний обсяг дипломної роботи становить 66 сторінок друкованого тексту. Основний зміст роботи викладено на 49 сторінках. Список використаних джерел налічує 50 найменувань. Робота містить 5 таблиць, 2 рисунки та 2 додатки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ МИТНИХ ОРГАНІВ У СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

1.1 Сутність та роль митних органів у системі державного управління

У сучасних умовах трансформації системи публічного управління України, зумовленої як внутрішніми реформами, так і зовнішніми викликами, зокрема інтеграційними процесами до Європейського Союзу та необхідністю забезпечення економічної безпеки, особливого значення набуває дослідження сутності та ролі митних органів. Саме митні органи є одним із ключових інститутів держави, які забезпечують реалізацію державної митної політики, виступають інструментом регулювання зовнішньоекономічної діяльності та водночас виконують важливі правоохоронні, контрольні й сервісні функції.

Визначення поняття митних органів закріплюється як у нормативно-правових актах, так і в науковій літературі, що зумовлює багатовимірність підходів до його трактування. У законодавчому полі України митні органи розглядаються як складова системи органів виконавчої влади, на які покладається реалізація державної митної політики, організація та здійснення митної справи, а також забезпечення контролю за переміщенням товарів і транспортних засобів через митний кордон. Такий підхід підкреслює, передусім, інституційно-правову природу митних органів і визначає їх як суб'єктів владних повноважень, діяльність яких регламентується нормами адміністративного та митного права.

Водночас законодавче визначення не є вичерпним, оскільки не повною мірою відображає складність і багатofункціональність митних органів у сучасних умовах. Зокрема, у контексті євроінтеграційних процесів і

реформування публічного управління митні органи дедалі більше трансформуються з суто контролюючих структур у комплексні інституції, що поєднують управлінські, сервісні та правоохоронні функції. Це підтверджується сучасними дослідженнями, у яких наголошується на необхідності переходу до сервісно-орієнтованої моделі митниці та впровадження ризик-орієнтованих підходів до контролю [48, с. 44-50].

У науковій площині підходи до визначення митних органів є значно ширшими та різноманітнішими. Так, О. П. Федотов визначає митні органи як складову системи органів виконавчої влади, діяльність яких спрямована на реалізацію митної політики держави через виконання спеціалізованих функцій у сфері митної справи. У цьому визначенні акцент зроблено на функціональному призначенні митних органів та їх місці у структурі державного управління [35].

М. Й. Самченко, у свою чергу, підкреслює адміністративно-правовий характер діяльності митних органів, визначаючи їх як суб'єктів публічного адміністрування, що здійснюють управлінські функції у сфері митних правовідносин. Такий підхід дозволяє розглядати митні органи не лише як виконавців державної політики, а і як активних учасників управлінських процесів, які формують і реалізують управлінські рішення [49, с.412-417].

Інституційний підхід до розуміння сутності митних органів представлений у роботах І. М. Квеліашвілі, яка розглядає митні органи як інституційний механізм реалізації державної політики у сфері зовнішньоекономічної діяльності. При цьому наголошується, що їх функціонування значною мірою залежить від впливу глобалізаційних процесів, розвитку міжнародної торгівлі та інтеграції України у світову економіку [9, с.181-186].

Окрему увагу слід приділити підходам, що акцентують увагу на правоохоронному та правозахисному аспектах діяльності митних органів. Так, О. О. Сливка визначає митні органи як суб'єкти, що забезпечують захист прав і законних інтересів осіб у процесі здійснення митного контролю. У

цьому контексті митні органи виступають гарантом дотримання законності та правопорядку у сфері митних правовідносин [32].

С. В. Степаненко, досліджуючи напрями удосконалення митного контролю, акцентує увагу на тому, що митні органи є ключовими суб'єктами, які забезпечують не лише контрольні функції, а й сприяють законному переміщенню товарів через митний кордон, що є важливим для розвитку зовнішньоекономічної діяльності [33, с.49-54].

Варто також зазначити, що сучасні дослідження підкреслюють зростання ролі митних органів у забезпеченні економічної безпеки держави. Зокрема, у роботі Івашової Л. М. та Кийди Л. І. зазначається, що ефективне функціонування митних органів, зокрема через впровадження спрощених процедур митного контролю, сприяє підвищенню рівня економічної безпеки України та оптимізації зовнішньоекономічних процесів [42, с.69-73].

Для узагальнення підходів до визначення митних органів доцільно представити їх у вигляді таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Підходи науковців до визначення сутності митних органів

Автор	Сутність визначення
Федотов О.П. [35]	Митні органи як система органів виконавчої влади, що реалізують митну політику
Самченко М.Й. [49]	Суб'єкти публічного адміністрування у сфері митної справи
Квеліашвілі І.М. [9]	Інституційний механізм регулювання зовнішньоекономічної діяльності
Сливка О.О. [32]	Органи, що забезпечують захист прав осіб у процесі митного контролю
Степаненко С.В. [33]	Органи, що здійснюють митний контроль і сприяють переміщенню товарів

Джерело: узагальнено на основі [32, 33, 35, 49]

Узагальнюючи наведені підходи, слід зазначити, що митні органи не можуть бути охарактеризовані лише через одну функцію або одну сферу діяльності. Вони є складним багатфункціональним інститутом, який

поєднує в собі ознаки управлінського органу, контролюючого органу, правоохоронної структури та сервісної установи. Така багатогранність зумовлена необхідністю одночасного виконання різних завдань: забезпечення надходжень до бюджету, контролю за дотриманням законодавства, сприяння розвитку зовнішньоекономічної діяльності та захисту національних інтересів.

Крім того, в умовах сучасних викликів, зокрема воєнного стану, роль митних органів значно посилюється. Вони стають важливим елементом системи національної безпеки, виконуючи не лише економічні, а й стратегічні функції, пов'язані з контролем за переміщенням критично важливих товарів, гуманітарної допомоги та ресурсів оборонного призначення [44].

Функціональна характеристика митних органів є визначальною для розуміння їх місця у системі державного управління, оскільки саме через функції розкривається їх реальне призначення, зміст діяльності та вплив на економічні й безпекові процеси держави. У сучасній науковій літературі підкреслюється, що функції митних органів не є сталими, а еволюціонують залежно від змін у внутрішній і зовнішній політиці держави, рівня розвитку економіки, міжнародних зобов'язань та безпекових викликів. У зв'язку з цим доцільно розглядати функції митниці як комплекс взаємопов'язаних напрямів діяльності, які забезпечують реалізацію державної митної політики.

Насамперед слід виділити фіскальну функцію, яка традиційно вважається базовою для митних органів. Її сутність полягає у формуванні доходної частини державного бюджету за рахунок стягнення митних платежів, зокрема ввізного та вивізного мита, податку на додану вартість при імпорті, акцизного податку та інших обов'язкових платежів. Значення цієї функції важко переоцінити, оскільки митні надходження становлять вагомую частку бюджетних ресурсів держави. Водночас сучасний підхід до реалізації фіскальної функції передбачає не лише максимізацію надходжень, а й забезпечення балансу між фіскальними інтересами держави та необхідністю

створення сприятливих умов для розвитку зовнішньоекономічної діяльності. Це означає, що митні органи повинні діяти не як інструмент фіскального тиску, а як регулятор, що сприяє легальному бізнесу та мінімізує тіньові економічні процеси.

Важливе місце у діяльності митних органів займає контрольна функція, яка полягає у здійсненні митного контролю та митного оформлення товарів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон. Ця функція спрямована на забезпечення дотримання митного законодавства, правильності визначення митної вартості товарів, класифікації товарів відповідно до УКТ ЗЕД, а також контролю за дотриманням заборон і обмежень. У сучасних умовах реалізація контрольної функції зазнає суттєвих змін, що пов'язано із впровадженням електронних систем декларування, автоматизованих систем аналізу ризиків та спрощених процедур митного контролю. Як зазначають Л. М. Івашова та Л. І. Кийда, застосування спрощених процедур дозволяє суттєво скоротити час митного оформлення, зменшити адміністративне навантаження на суб'єктів господарювання та підвищити ефективність митного контролю за рахунок концентрації ресурсів на ризикових операціях [42, с.69-73]. Таким чином, контрольна функція поступово трансформується з тотального контролю до ризик-орієнтованої моделі.

Не менш важливою є правоохоронна функція митних органів, яка полягає у запобіганні, виявленні та припиненні правопорушень у сфері митної справи. До таких правопорушень належать контрабанда, порушення митних правил, незаконне переміщення товарів, ухилення від сплати митних платежів тощо. У сучасних умовах, особливо в період воєнного стану, значення цієї функції значно зростає, оскільки митні органи стають важливим елементом системи національної безпеки. Вони здійснюють контроль за переміщенням стратегічних товарів, військової техніки, гуманітарної допомоги, а також запобігають незаконному вивезенню ресурсів, що мають критичне значення для держави. Як підкреслює Ю. В.

Машика, правоохоронна функція митних органів у сучасних умовах набуває комплексного характеру та потребує посилення міжвідомчої взаємодії, удосконалення законодавчої бази та впровадження сучасних технологій контролю [44, с.269-275].

У контексті реформування публічного управління особливої уваги набуває сервісна функція митних органів. Її сутність полягає у наданні адміністративних послуг суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності, створенні сприятливих умов для здійснення міжнародної торгівлі та мінімізації бюрократичних процедур. Сучасна митниця дедалі більше орієнтується на принципи відкритості, прозорості та партнерства з бізнесом. Це передбачає впровадження електронного декларування, принципу «єдиного вікна», консультаційної підтримки суб'єктів господарювання та забезпечення доступності інформації. Як зазначає К. І. Гунько, сервісна функція митних органів є одним із ключових напрямів їх трансформації, що сприяє підвищенню рівня довіри до державних інституцій та стимулює розвиток зовнішньоекономічної діяльності [4, с.69-72].

Окрім зазначених функцій, у сучасній науковій літературі також виокремлюють регулятивну та інформаційно-аналітичну функції митних органів. Регулятивна функція проявляється у застосуванні тарифних і нетарифних інструментів впливу на зовнішньоекономічну діяльність, що дозволяє державі захищати національного виробника, регулювати імпорт і експорт товарів, а також забезпечувати виконання міжнародних зобов'язань. Інформаційно-аналітична функція полягає у зборі, обробці та аналізі інформації про зовнішньоекономічні операції, що є важливим для прийняття управлінських рішень як на рівні митних органів, так і на рівні держави загалом.

Варто підкреслити, що всі зазначені функції не існують ізольовано, а тісно взаємопов'язані між собою. Наприклад, ефективна реалізація фіскальної функції неможлива без належного здійснення контрольної функції, а правоохоронна діяльність митних органів значною мірою

базується на результатах аналітичної роботи. У свою чергу, сервісна функція сприяє підвищенню рівня добровільного дотримання законодавства, що позитивно впливає як на фіскальні надходження, так і на зниження рівня правопорушень.

Митні органи займають важливе місце в системі державного управління, будучи складовою виконавчої влади. Вони забезпечують реалізацію державної політики у сфері митної справи, що є складовою економічної політики держави.

Важливим є вплив митних органів на економіку держави. Через механізми тарифного та нетарифного регулювання митні органи сприяють захисту національного виробника, регулюють імпорт та експорт товарів, а також впливають на інвестиційний клімат.

Окремо слід виділити роль митних органів у забезпеченні національної безпеки. Як зазначають Л. Кійда та Н. Шевченко, ефективна реалізація державної митної політики є важливим елементом економічної безпеки держави [43].

Роль митної політики у системі державного управління зовнішньоекономічною діяльністю можна узагальнити на рисунку.

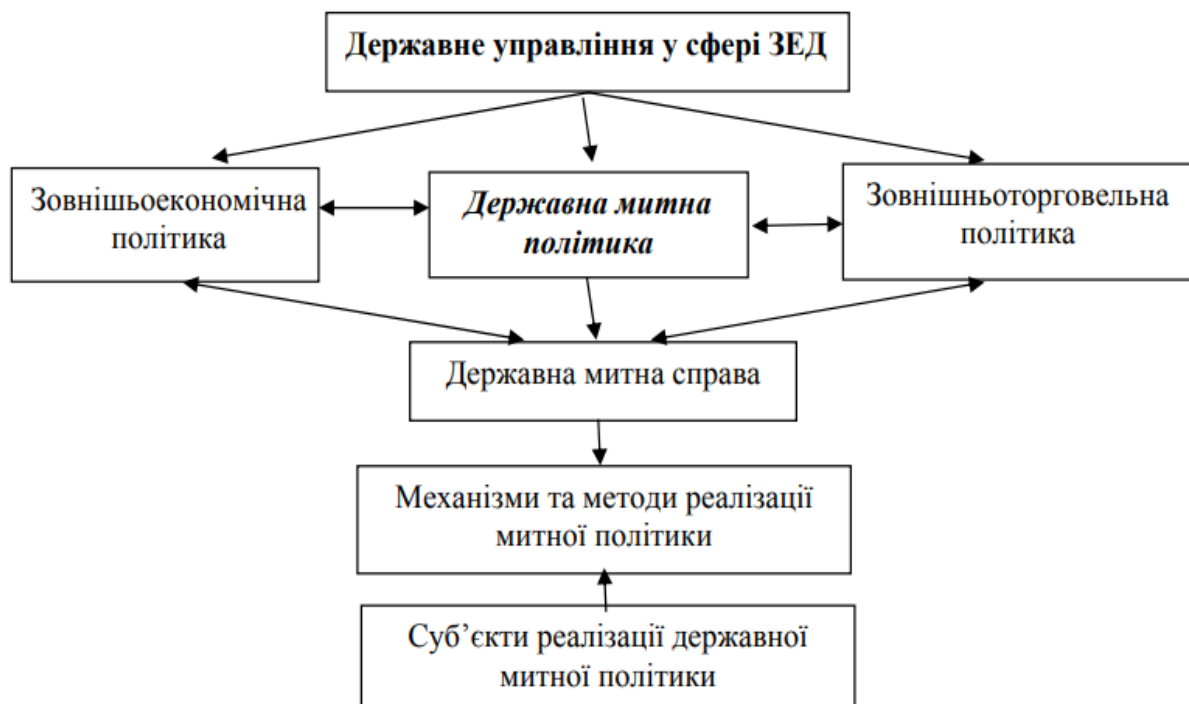

Рис. 1.1 Роль державної митної політики в системі державного управління ЗЕД [43]

Ефективність діяльності митних органів значною мірою залежить від їх взаємодії з іншими органами державної влади.

Зокрема, взаємодія з податковими органами забезпечує узгодженість фіскальної політики держави. Спільні інформаційні системи дозволяють підвищити ефективність контролю за сплатою податків і митних платежів.

Співпраця з прикордонною службою є необхідною для забезпечення контролю на державному кордоні. Така взаємодія дозволяє ефективно здійснювати пропуск осіб і товарів через кордон.

Крім того, митні органи активно взаємодіють з правоохоронними органами у сфері боротьби з контрабандою та іншими правопорушеннями. Як зазначають М.М. Разумей та Д.О. Кухтін, сучасна митна система України орієнтується на впровадження європейських практик управління ризиками, що передбачає тісну міжвідомчу взаємодію [48, с.44-50].

Отже, митні органи є важливим елементом системи державного управління, що поєднує у собі управлінські, контрольні, правоохоронні та сервісні функції. Аналіз наукових підходів свідчить про багатогранність їх сутності, яка полягає у забезпеченні реалізації державної митної політики та регулюванні зовнішньоекономічної діяльності.

Функціональна характеристика митних органів демонструє їх ключову роль у формуванні бюджетних надходжень, забезпеченні контролю за переміщенням товарів, протидії правопорушенням та наданні послуг суб'єктам господарювання. Водночас їх діяльність має суттєвий вплив на економіку держави та рівень національної безпеки.

1.2 Організаційні засади функціонування митних органів України

Організаційні засади функціонування митних органів України становлять основу ефективної реалізації державної митної політики та

визначають здатність держави забезпечувати належний рівень контролю за зовнішньоекономічною діяльністю, формування бюджетних надходжень і захист національних інтересів. У сучасних умовах реформування системи публічного управління та адаптації до європейських стандартів організація діяльності митних органів зазнає суттєвих змін, що потребує комплексного аналізу їх структури, системи управління, кадрового та технічного забезпечення, а також принципів діяльності.

Організаційна структура митних органів України є багаторівневою та побудована за ієрархічним принципом. Відповідно до чинного законодавства та положень про функціонування митної служби, система митних органів включає центральний орган виконавчої влади, регіональні митниці та митні пости (Рис. 1.2).

Рис.1.2 Структура Державної митної служби України [41, 7]

Центральне місце в системі займає Державна митна служба України, яка забезпечує формування та реалізацію державної митної політики, координує діяльність підпорядкованих органів і здійснює загальне

управління митною справою. Згідно з положенням про Державну митну службу України, вона виконує функції з організації митного контролю, адміністрування митних платежів, протидії правопорушенням у сфері митної справи та розвитку міжнародного співробітництва.

На регіональному рівні функціонують митниці, які забезпечують реалізацію державної митної політики на відповідних територіях. Вони здійснюють митний контроль, оформлення товарів, взаємодіють із суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іншими державними органами. Митниці виступають ключовою ланкою між центральним апаратом і безпосередніми виконавцями митних процедур.

Найнижчим рівнем у структурі митних органів є митні пости, які безпосередньо здійснюють митний контроль і оформлення товарів та транспортних засобів у пунктах пропуску через державний кордон або в інших визначених місцях. Саме на рівні митних постів відбувається практична реалізація митної політики держави.

Загалом така структура забезпечує чіткий розподіл функцій і повноважень, а також дозволяє ефективно організувати діяльність митних органів на всіх рівнях управління [23].

Система управління митними органами базується на принципах централізації, ієрархічності та підпорядкованості. Центральний орган виконавчої влади здійснює стратегічне управління, визначає основні напрями діяльності митної системи та контролює виконання поставлених завдань. У свою чергу, регіональні митниці та митні пости підпорядковуються центральному органу та реалізують його рішення на практиці.

Ієрархічна побудова митних органів забезпечує чітку вертикаль управління, що дозволяє оперативно приймати управлінські рішення та контролювати їх виконання. Водночас така система потребує ефективних механізмів координації, щоб уникнути дублювання функцій і надмірної бюрократизації.

Особливого значення набуває взаємодія митних органів з іншими державними структурами. Як зазначає В. Ю. Квашин, ефективна взаємодія митних органів із правоохоронними органами є необхідною умовою забезпечення прав громадян та протидії правопорушенням у митній сфері [8, с.62-67].

Подібної позиції дотримується і О. С. Золотніков, який підкреслює важливість координації дій митних та правоохоронних органів у процесі здійснення митного контролю [7, с.488-491].

Крім того, сучасна митна система України активно взаємодіє з міжнародними організаціями, що сприяє впровадженню міжнародних стандартів і кращих практик. Як зазначає О. В. Ільченко, така взаємодія є важливим елементом інтеграції України у світову митну спільноту [41].

Ефективність функціонування митних органів безпосередньо залежить від рівня кадрового забезпечення, оскільки саме людський ресурс є ключовим фактором реалізації державної митної політики. У сучасних умовах трансформації системи публічного управління, інтеграції України до європейського простору та посилення вимог до прозорості діяльності державних інституцій особливого значення набуває формування високопрофесійного, добросовісного та компетентного кадрового складу митних органів.

Працівники митних органів виконують складні управлінські, контрольні та правоохоронні функції, що вимагає від них не лише глибоких знань митного законодавства, але й розуміння економічних процесів, міжнародної торгівлі, логістики, а також володіння сучасними інформаційними технологіями. У зв'язку з цим до кадрового складу митної служби висуваються підвищені вимоги, які охоплюють як професійні, так і особистісні характеристики.

Насамперед, важливою є наявність відповідної освіти, яка забезпечує теоретичну базу для виконання службових обов'язків. Йдеться не лише про юридичну або економічну освіту, а й про спеціалізовану підготовку у сфері

митної справи. Водночас формальна освіта повинна поєднуватися з практичними навичками, що формуються в процесі професійної діяльності.

Професійна компетентність працівників митних органів включає здатність правильно застосовувати норми законодавства, здійснювати митний контроль, аналізувати ризики, приймати обґрунтовані управлінські рішення. У сучасних умовах особливого значення набуває здатність працювати з великими обсягами інформації, використовувати автоматизовані системи та адаптуватися до швидких змін у законодавстві та технологіях [18].

Не менш важливою є доброчесність працівників митних органів, яка передбачає дотримання етичних стандартів, відсутність конфлікту інтересів, неупередженість у прийнятті рішень. Саме доброчесність є основою довіри суспільства до митної служби та визначає рівень її легітимності.

Здатність працювати в умовах підвищеної відповідальності також є невід'ємною характеристикою працівників митних органів. Їх діяльність пов'язана з прийняттям рішень, які можуть мати значні економічні та правові наслідки, що вимагає високого рівня відповідальності, стресостійкості та професійної етики.

Разом з тим, кадрове забезпечення митних органів України [18] стикається з рядом системних проблем. Однією з найбільш актуальних є проблема корупції, яка негативно впливає на ефективність діяльності митних органів, знижує рівень довіри до них з боку суспільства та бізнесу, а також створює загрози економічній безпеці держави. Корупційні ризики часто пов'язані з непрозорістю процедур, недостатнім контролем та недосконалістю системи внутрішнього аудиту.

Іншою важливою проблемою є плинність кадрів, яка зумовлена низьким рівнем оплати праці, високим рівнем відповідальності та значним навантаженням на працівників. Часта зміна персоналу призводить до втрати досвіду, зниження якості виконання службових обов'язків та необхідності постійного навчання нових працівників.

Недостатній рівень мотивації працівників також негативно впливає на ефективність діяльності митних органів. Відсутність належної системи стимулювання, обмежені можливості кар'єрного зростання та недостатня соціальна захищеність знижують зацікавленість працівників у підвищенні ефективності своєї роботи.

Крім того, існують проблеми, пов'язані з недосконалістю системи підготовки та підвищення кваліфікації кадрів. У сучасних умовах швидких змін у законодавстві та технологіях необхідним є постійне навчання працівників, впровадження сучасних освітніх програм, використання міжнародного досвіду та співпраця з міжнародними організаціями.

Таким чином, кадрове забезпечення митних органів є одним із ключових факторів їх ефективного функціонування, проте потребує подальшого вдосконалення шляхом підвищення рівня професійної підготовки, забезпечення доброчесності, створення ефективної системи мотивації та усунення корупційних ризиків [21, 23].

Сучасний розвиток митної справи неможливий без належного рівня технічного забезпечення, яке виступає важливим інструментом підвищення ефективності діяльності митних органів. У контексті цифровізації публічного управління технічне забезпечення набуває стратегічного значення, оскільки дозволяє автоматизувати митні процедури, підвищити прозорість діяльності митниці та мінімізувати вплив людського фактора.

Одним із ключових напрямів технічного розвитку митних органів є впровадження електронного декларування. Ця система дозволяє суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності подавати митні декларації в електронній формі, що значно спрощує процедури митного оформлення, скорочує час обробки документів та зменшує кількість контактів між бізнесом і посадовими особами митниці. Впровадження електронного декларування є важливим кроком до створення сучасної сервісно-орієнтованої митниці.

Важливим елементом технічного забезпечення є використання автоматизованих систем управління ризиками. Такі системи дозволяють

аналізувати великі обсяги даних, виявляти потенційні ризики порушення митного законодавства та визначати необхідність проведення додаткових форм контролю. Це сприяє більш ефективному використанню ресурсів митних органів та підвищенню результативності митного контролю.

Крім того, технічне забезпечення митних органів включає використання сучасних засобів митного контролю, зокрема рентгенівських сканерів, вагових комплексів, систем відеоспостереження, автоматизованих баз даних та інших технологічних рішень. Використання таких засобів дозволяє підвищити точність контролю, зменшити час перевірки товарів та мінімізувати можливості для зловживань.

Особливого значення набуває інтеграція інформаційних систем митних органів з іншими державними органами, зокрема податковими та правоохоронними. Це дозволяє забезпечити обмін інформацією, підвищити рівень координації дій та ефективність контролю за зовнішньоекономічними операціями.

Водночас технічне забезпечення митних органів стикається з певними проблемами, серед яких недостатній рівень фінансування, застарілість обладнання, нерівномірний рівень технічного оснащення різних митниць, а також потреба у постійному оновленні програмного забезпечення. Крім того, впровадження нових технологій вимагає відповідної підготовки персоналу, що знову ж таки підкреслює важливість взаємозв'язку між кадровим і технічним забезпеченням [24].

Діяльність митних органів України базується на системі фундаментальних принципів, які визначають зміст, спрямованість і межі їх функціонування. Саме принципи виступають своєрідною методологічною основою організації митної справи, оскільки вони закріплюють ключові орієнтири для прийняття управлінських рішень, здійснення митного контролю та взаємодії з суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності. У сучасних умовах реформування державного управління та адаптації митної системи України до європейських стандартів значення принципів діяльності

митних органів суттєво зростає, оскільки вони забезпечують баланс між інтересами держави, бізнесу та громадян.

Одним із базових є принцип законності, який визначає, що вся діяльність митних органів повинна здійснюватися виключно в межах і на підставі чинного законодавства. Цей принцип передбачає суворе дотримання норм митного, адміністративного та іншого законодавства як з боку посадових осіб митних органів, так і з боку суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Законність є ключовою гарантією захисту прав і законних інтересів громадян, підприємств і організацій, а також запобігає зловживанню владними повноваженнями. У практичному вимірі реалізація цього принципу означає чітке регламентування процедур митного контролю, прозорість прийняття рішень та можливість їх оскарження у встановленому порядку.

Тісно пов'язаним із принципом законності є принцип правової визначеності та передбачуваності, який передбачає стабільність і зрозумілість нормативно-правового регулювання митної справи. Суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності повинні мати можливість заздалегідь оцінити правові наслідки своїх дій, що сприяє розвитку міжнародної торгівлі та підвищує інвестиційну привабливість держави.

Важливе місце у діяльності митних органів займає принцип прозорості, який означає відкритість їх діяльності, доступність інформації та зрозумілість процедур для всіх учасників митних правовідносин. Реалізація цього принципу передбачає оприлюднення нормативних актів, роз'яснень, статистичних даних, а також забезпечення можливості отримання консультацій з питань митного оформлення. Прозорість є одним із ключових інструментів боротьби з корупцією, оскільки вона зменшує можливості для зловживань та підвищує рівень довіри до митної служби з боку суспільства та бізнесу [20].

Не менш важливим є принцип ефективності, який передбачає досягнення максимальних результатів при оптимальному використанні

наявних ресурсів. У контексті діяльності митних органів ефективність проявляється у швидкості та якості митного оформлення, рівні надходжень до бюджету, здатності виявляти правопорушення та мінімізувати ризики їх виникнення. У сучасних умовах реалізація цього принципу пов'язана з впровадженням інноваційних технологій, автоматизацією митних процедур, використанням систем управління ризиками та удосконаленням організаційної структури митних органів.

Окремої уваги заслуговує принцип професіоналізму, який передбачає наявність у працівників митних органів високого рівня кваліфікації, спеціальних знань і практичних навичок. Професіоналізм є необхідною умовою ефективного виконання службових обов'язків, оскільки діяльність митних органів пов'язана зі складними правовими та економічними питаннями. Крім того, цей принцип передбачає постійне підвищення кваліфікації персоналу, впровадження сучасних методів навчання та адаптацію до змін у законодавстві та міжнародних стандартах.

Важливим є також принцип відповідальності, який означає, що посадові особи митних органів несуть відповідальність за свої дії або бездіяльність. Це стосується як дисциплінарної, так і адміністративної або кримінальної відповідальності у разі порушення законодавства. Реалізація цього принципу сприяє підвищенню дисципліни, запобіганню зловживанням і забезпеченню належного рівня виконання службових обов'язків.

Не менш значущим є принцип неупередженості, який передбачає об'єктивність і незалежність у прийнятті рішень. Посадові особи митних органів повинні діяти виключно на підставі закону, без впливу особистих інтересів, зовнішнього тиску чи будь-яких інших факторів. Дотримання цього принципу є важливою умовою забезпечення справедливості та рівності всіх учасників митних правовідносин.

У сучасних умовах дедалі більшого значення набуває принцип орієнтації на потреби суспільства та бізнесу, який передбачає трансформацію митних органів у сервісно-орієнтовані інституції. Це означає, що діяльність

митниці повинна бути спрямована не лише на контроль і забезпечення надходжень до бюджету, а й на створення сприятливих умов для розвитку зовнішньоекономічної діяльності. Реалізація цього принципу передбачає спрощення процедур, скорочення часу митного оформлення, впровадження електронних сервісів та забезпечення ефективної комунікації з бізнесом.

Крім того, важливими є принципи системності та взаємодії, які передбачають узгодженість діяльності митних органів із іншими державними структурами, зокрема податковими та правоохоронними органами. Така взаємодія дозволяє підвищити ефективність контролю, забезпечити обмін інформацією та координацію дій у боротьбі з правопорушеннями.

Таким чином, організаційні засади функціонування митних органів України характеризуються складною багаторівневою структурою, чіткою системою управління, значною роллю кадрового та технічного забезпечення, а також дотриманням основоположних принципів діяльності. Водночас існуючі проблеми, зокрема кадрові та організаційні, потребують подальшого вирішення з метою підвищення ефективності митної системи та її адаптації до сучасних викликів.

1.3 Методологічні підходи та проблеми дослідження діяльності митних органів

Дослідження діяльності митних органів у системі державного управління потребує використання комплексного методологічного інструментарію, що дозволяє всебічно проаналізувати як теоретичні засади функціонування митної системи, так і практичні аспекти її діяльності. Складність об'єкта дослідження, багатофункціональність митних органів та їх взаємозв'язок із економічними, правовими та політичними процесами зумовлюють необхідність застосування різних наукових підходів і методів дослідження.

Дослідження діяльності митних органів як складної соціально-економічної та управлінської системи потребує застосування багаторівневого наукового підходу, що дозволяє розкрити не лише формальні характеристики їх функціонування, але й глибинні закономірності розвитку, взаємозв'язки з іншими інституціями та вплив на суспільні процеси. У цьому контексті особливого значення набуває поєднання різних методологічних підходів, кожен із яких дозволяє дослідити окремі аспекти діяльності митних органів.

Одним із базових є системний підхід, який передбачає розгляд митних органів як цілісної системи, що складається з взаємопов'язаних структурних елементів, функцій та процесів. Застосування цього підходу дає змогу не лише описати внутрішню організацію митної служби, але й дослідити її взаємодію із зовнішнім середовищем, включаючи інші органи державної влади, суб'єкти господарювання та міжнародні інституції. У межах системного підходу митні органи розглядаються як відкриті системи, які постійно адаптуються до змін у зовнішньому середовищі, зокрема до глобалізаційних процесів, змін у міжнародній торгівлі та політичних трансформацій.

Особливістю системного підходу є можливість виявлення взаємозалежностей між різними елементами митної системи, що дозволяє оцінити наслідки управлінських рішень та передбачити їх вплив на загальну ефективність функціонування митних органів. Як зазначає А. В. Маслова, поєднання системного та синергетичного підходів дозволяє глибше зрозуміти природу органів, що реалізують державну митну політику, а також визначити закономірності їх розвитку в умовах динамічного середовища [45]. Це особливо важливо в умовах сучасних викликів, коли митна система повинна швидко реагувати на зміни економічної та політичної ситуації.

Другим важливим методологічним напрямом є інституційний підхід, який зосереджується на дослідженні митних органів як соціально-правових інститутів, що функціонують у межах певного нормативно-правового поля. У рамках цього підходу особлива увага приділяється аналізу формальних

правил (законів, підзаконних актів, процедур) та неформальних норм (традицій, практик, управлінської культури), які визначають поведінку суб'єктів митних правовідносин.

Інституційний підхід дозволяє дослідити, яким чином правове середовище впливає на ефективність діяльності митних органів, а також виявити проблеми, пов'язані з недосконалістю законодавства або його практичного застосування. Як підкреслює Р. І. Лемеха, саме інституційні засади є визначальними для функціонування митних режимів та забезпечення належного рівня регулювання зовнішньоекономічної діяльності [13]. Крім того, цей підхід дає змогу аналізувати процеси реформування митної системи та їх відповідність міжнародним стандартам.

Третім важливим підходом є функціональний підхід, який передбачає аналіз діяльності митних органів через призму виконуваних ними функцій. Такий підхід дозволяє більш детально дослідити зміст діяльності митних органів, визначити їх основні завдання та оцінити ефективність їх виконання. Застосування функціонального підходу є особливо доцільним у контексті реформування митної системи, оскільки він дозволяє визначити, які функції виконуються ефективно, а які потребують удосконалення.

Функціональний підхід також дає можливість простежити трансформацію ролі митних органів - від традиційно контрольних структур до сучасних сервісно-орієнтованих інституцій. Це відповідає сучасним тенденціям розвитку публічного управління, де акцент робиться на забезпеченні як контролю, так і створенні сприятливих умов для розвитку бізнесу.

У сучасних наукових дослідженнях також широко використовується економіко-безпековий підхід, який розглядає митні органи як один із ключових інструментів забезпечення економічної безпеки держави. У межах цього підходу митна політика аналізується як механізм захисту національних економічних інтересів, регулювання зовнішньої торгівлі та протидії економічним загрозам. Як зазначають А. Д. Войцещук та А. А. Вірковська,

митна система відіграє важливу роль у формуванні конкурентного середовища, захисті внутрішнього ринку та забезпеченні стабільності економіки [3, с.106-113].

Таким чином, поєднання системного, інституційного, функціонального та економіко-безпекового підходів дозволяє сформувати комплексне уявлення про діяльність митних органів та забезпечує глибоке розуміння їх ролі у системі державного управління.

Реалізація зазначених методологічних підходів потребує застосування відповідного інструментарію наукових методів, які забезпечують отримання об'єктивних, достовірних та науково обґрунтованих результатів. У дослідженні діяльності митних органів використовується сукупність загальнонаукових та спеціальних методів, кожен із яких виконує певну функцію у процесі аналізу.

Одним із ключових є метод аналізу нормативно-правових актів, який дозволяє дослідити правові засади функціонування митних органів, визначити їх повноваження, компетенцію та механізми реалізації державної митної політики. Застосування цього методу передбачає системне вивчення законів, підзаконних актів, міжнародних угод та інших нормативних документів, що регулюють митну діяльність. Завдяки цьому можна виявити прогалини у законодавстві, суперечності між окремими нормативними актами, а також оцінити рівень гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами.

Важливу роль відіграє статистичний метод, який дозволяє здійснювати кількісну оцінку діяльності митних органів. За допомогою цього методу аналізуються такі показники, як обсяги митних надходжень, кількість оформлених митних декларацій, кількість виявлених правопорушень, обсяги імпорту та експорту тощо. Статистичний аналіз дозволяє виявити тенденції розвитку митної системи, оцінити ефективність її функціонування та визначити проблемні аспекти діяльності.

Разом з тим, використання статистичного методу потребує критичного підходу до аналізу даних, оскільки не всі показники можуть повною мірою відображати реальний стан справ. Наприклад, збільшення надходжень до бюджету може бути зумовлене не лише ефективністю роботи митних органів, а й зовнішніми економічними факторами.

Не менш важливим є порівняльний метод, який широко використовується у дослідженнях митної справи. Його сутність полягає у порівнянні національної митної системи з митними системами інших країн з метою виявлення спільних і відмінних рис, а також визначення можливостей запозичення позитивного досвіду. Застосування цього методу є особливо актуальним у контексті європейської інтеграції України, оскільки дозволяє оцінити відповідність національної митної системи стандартам ЄС.

Крім зазначених методів, у дослідженні активно застосовуються методи узагальнення та систематизації, які дозволяють структурувати отриману інформацію, виділити основні тенденції та сформулювати узагальнені висновки. Методи індукції та дедукції використовуються для формування теоретичних узагальнень на основі емпіричних даних та, навпаки, для перевірки теоретичних положень на практиці.

Також важливу роль відіграє метод наукової абстракції, який дозволяє відокремити суттєві характеристики досліджуваного явища від другорядних та сформувати узагальнену модель функціонування митних органів.

У сучасних умовах дедалі більшого значення набувають міждисциплінарні методи дослідження, які поєднують елементи економічного, правового та управлінського аналізу. Це дозволяє більш повно врахувати складність об'єкта дослідження та отримати комплексне уявлення про діяльність митних органів.

Незважаючи на наявність розвиненого методологічного інструментарію, дослідження діяльності митних органів супроводжується низкою суттєвих труднощів, які впливають на повноту, об'єктивність і достовірність отриманих результатів. Це пов'язано як зі специфікою самої

митної діяльності, так і з особливостями її правового, організаційного та інформаційного забезпечення. Методичні підходи до оцінки ефективності митного контролю детальніше розглянемо у додатку А [12].

Однією з найбільш актуальних проблем є обмеженість доступу до відкритих і достовірних даних. Значна частина інформації, що стосується функціонування митних органів, має службовий або конфіденційний характер, особливо це стосується даних про митні правопорушення, результати перевірок, ризик-орієнтовані системи контролю. Навіть ті статистичні показники, які оприлюднюються офіційно, часто подаються у зведеному вигляді, що ускладнює їх глибокий аналіз. У результаті дослідники змушені працювати з обмеженим масивом даних, що знижує точність висновків та ускладнює застосування кількісних методів аналізу.

Крім того, проблема доступу до інформації ускладнюється відсутністю єдиних стандартів відкритості даних у сфері митної діяльності. Нерегулярність публікації статистики, відмінності у методиках обліку показників, а також обмежена деталізація інформації створюють додаткові бар'єри для проведення наукових досліджень. У таких умовах особливого значення набуває використання альтернативних джерел інформації, зокрема міжнародних баз даних та аналітичних звітів.

Ще однією важливою проблемою є складність оцінки ефективності діяльності митних органів. Це зумовлено багатофункціональністю митної служби, яка одночасно виконує фіскальні, контрольні, правоохоронні та сервісні функції. Кожна з цих функцій має свої критерії оцінки, які не завжди узгоджуються між собою. Наприклад, підвищення рівня митного контролю може позитивно впливати на боротьбу з правопорушеннями, але водночас уповільнювати процес митного оформлення та створювати додаткові бар'єри для бізнесу.

Як зазначає Ю. С. Костишин, оцінка ефективності митного контролю потребує комплексного підходу, що включає як кількісні показники (обсяги надходжень, кількість виявлених порушень), так і якісні критерії (швидкість

обслуговування, рівень задоволеності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності) [12]. Водночас відсутність єдиної уніфікованої методики оцінювання ускладнює порівняння результатів діяльності митних органів як у динаміці, так і з міжнародною практикою.

Суттєвим фактором, що впливає на результати досліджень, є політичний вплив на митну сферу. Митна політика є складовою загальної економічної політики держави, тому її формування та реалізація значною мірою залежать від політичних рішень, змін уряду, зовнішньополітичних пріоритетів. Це може призводити до нестабільності нормативно-правового регулювання, частих реформ та змін у структурі митних органів, що ускладнює проведення довгострокових досліджень і формування сталих висновків.

Як підкреслює О. В. Юринець, у контексті європейської та євроатлантичної інтеграції митні органи України змушені адаптуватися до нових стандартів і вимог, що супроводжується значними організаційними та правовими викликами [38, с.96-105]. Це, у свою чергу, впливає на об'єктивність оцінки їх діяльності, оскільки результати реформ можуть проявлятися лише у довгостроковій перспективі.

Окремо варто відзначити проблему динамічності зовнішнього середовища, в якому функціонують митні органи. Зміни у міжнародній торгівлі, вплив глобальних економічних криз, військові дії, трансформація логістичних ланцюгів - усе це впливає на діяльність митної служби та ускладнює її дослідження. У таких умовах результати аналізу можуть швидко втрачати актуальність, що потребує постійного оновлення даних і перегляду висновків.

Ще однією проблемою є обмеженість міждисциплінарного підходу у частині досліджень. Діяльність митних органів знаходиться на перетині права, економіки, управління та безпеки, однак багато досліджень зосереджуються лише на одному з цих аспектів. Це призводить до

фрагментарності наукових результатів і не дозволяє сформувати цілісне уявлення про функціонування митної системи.

У сучасній науковій літературі значна увага приділяється дискусійним питанням, що стосуються сутності, ролі та напрямів розвитку митних органів. Ці питання відображають складність і багатогранність митної діяльності, а також різні підходи до її розуміння.

Однією з ключових дискусій є питання: митниця - контрольний чи сервісний орган? Історично митні органи виконували передусім контрольну функцію, спрямовану на забезпечення дотримання законодавства та захист економічних інтересів держави. Однак у сучасних умовах, особливо в контексті європейської інтеграції, зростає значення сервісної функції митниці.

Сервісна орієнтація передбачає спрощення процедур, зменшення адміністративного навантаження на бізнес, впровадження електронних сервісів та забезпечення прозорості діяльності. Як зазначає А. М. Бабюк, ефективна митна політика повинна забезпечувати баланс між контрольними та сервісними функціями, оскільки надмірний контроль може стримувати розвиток зовнішньоекономічної діяльності, тоді як недостатній контроль створює ризики для економічної безпеки держави [1, с.88-93].

Іншим важливим дискусійним питанням є централізація чи децентралізація управління митною системою. Прихильники централізації наголошують на необхідності єдиного управління митною системою, що забезпечує узгодженість політики, уніфікацію процедур та ефективний контроль за діяльністю митних органів. Централізована модель дозволяє швидше впроваджувати реформи та забезпечує єдність підходів до здійснення митного контролю.

Водночас децентралізація передбачає передачу частини повноважень на регіональний рівень, що дозволяє враховувати специфіку окремих територій, підвищувати оперативність прийняття рішень та адаптувати діяльність митних органів до місцевих умов. Такий підхід може сприяти

підвищенню ефективності роботи митних органів, однак водночас створює ризики фрагментації системи та нерівномірності практики застосування законодавства.

У цьому контексті актуальним є пошук оптимального балансу між централізацією та децентралізацією, який би забезпечував як ефективність управління, так і гнучкість системи. Це питання набуває особливого значення в умовах реформування державного управління та адаптації митної системи України до європейських стандартів.

Таким чином, методологічні підходи до дослідження діяльності митних органів характеризуються різноманітністю та комплексністю. Використання системного, інституційного та функціонального підходів у поєднанні з різними методами дослідження дозволяє всебічно проаналізувати діяльність митної служби. Водночас існуючі проблеми, зокрема нестача даних, складність оцінки ефективності та вплив політичних факторів, потребують врахування при проведенні досліджень. Дискусійні питання щодо ролі митниці та моделі її управління свідчать про необхідність подальшого наукового осмислення цієї сфери.

РОЗДІЛ 2

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ПРАКТИКА ДІЯЛЬНОСТІ МИТНИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ

2.1 Нормативно-правове регулювання діяльності митних органів України

Нормативно-правове регулювання діяльності митних органів є фундаментальною основою їх функціонування та визначає межі, форми і способи реалізації державної митної політики. В умовах сучасного розвитку України, зокрема її інтеграції до європейського правового простору, значення якісного правового забезпечення митної справи суттєво зростає. Саме нормативно-правова база формує інституційні засади діяльності митних органів, визначає їх повноваження, регламентує взаємодію з іншими органами державної влади та суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності.

Система нормативно-правового регулювання митної справи в Україні є багаторівневою та включає Конституцію України [11], кодекси, закони, підзаконні нормативно-правові акти, а також міжнародні договори, ратифіковані Верховною Радою України.

Нормативно-правове забезпечення митної діяльності в Україні характеризується багаторівневістю та комплексністю, оскільки охоплює широкий спектр правовідносин, пов'язаних із переміщенням товарів через митний кордон, здійсненням державного контролю, наповненням бюджету та забезпеченням економічної безпеки держави. Центральне місце у цій системі займають кодифіковані акти, спеціальні закони та підзаконні нормативно-правові документи, які в сукупності формують цілісну правову основу функціонування митних органів.

Ключовим актом у сфері митного регулювання є Митний кодекс України [15], який виступає базовим системоутворюючим документом. Його

значення полягає у тому, що він комплексно визначає правові, економічні та організаційні засади здійснення митної справи. У Митному кодексі закріплено порядок переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон України, встановлено перелік і зміст митних режимів (імпорт, експорт, транзит, тимчасове ввезення тощо), регламентовано процедури митного контролю та митного оформлення. Крім того, кодекс визначає правовий статус митних органів, їх компетенцію, права та обов'язки посадових осіб, а також відповідальність за порушення митних правил. Важливо підкреслити, що Митний кодекс постійно оновлюється з урахуванням європейських стандартів, що свідчить про його адаптивний характер у контексті інтеграційних процесів.

Не менш важливу роль у регулюванні митної діяльності відіграє Податковий кодекс України [22], який визначає фіскальні аспекти зовнішньоекономічної діяльності. Саме цей нормативно-правовий акт встановлює порядок справляння податків і зборів, що виникають при переміщенні товарів через митний кордон, зокрема податку на додану вартість при імпорті, акцизного податку, а також окремих видів митних платежів. Податковий кодекс забезпечує узгодженість митної та податкової політики держави, що є необхідною умовою ефективного функціонування фінансової системи.

Окрім кодексів, важливе місце у системі нормативно-правового регулювання займають спеціальні закони, які деталізують окремі аспекти митної діяльності та регулюють суміжні правовідносини. Зокрема, Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність»[25] визначає загальні принципи здійснення зовнішньоекономічних операцій, права та обов'язки суб'єктів господарювання, а також механізми державного регулювання у цій сфері. Закон України «Про транзит товарів»[30] встановлює правові засади переміщення товарів територією України транзитом, що має важливе значення для розвитку транспортного потенціалу держави.

Значну роль відіграє також законодавство у сфері валютного регулювання, зокрема Закон України «Про валюту і валютні операції»[25], який визначає правила здійснення валютних розрахунків у зовнішньоекономічній діяльності. У свою чергу, законодавство у сфері захисту економічної конкуренції та національної безпеки визначає рамкові умови, в яких функціонують митні органи, забезпечуючи баланс між економічними інтересами держави та свободою підприємницької діяльності.

Особливе місце у системі правового регулювання займають підзаконні нормативно-правові акти, які конкретизують і деталізують положення законів. До них належать постанови Кабінету Міністрів України, які визначають порядок реалізації митних процедур, встановлюють правила переміщення окремих категорій товарів, затверджують переліки товарів, що підлягають спеціальному контролю. Важливими є також нормативні акти Міністерства фінансів України, яке формує державну фінансову політику, та Державної митної служби України, яка безпосередньо організовує і забезпечує реалізацію митної справи на практиці (таблиця 2.1.)

Таблиця 2.1

Основні нормативно-правові акти у сфері митної діяльності України

Нормативно-правовий акт	Основний зміст
Конституція України [11]	Визначає основи державного устрою, принципи діяльності органів влади
Митний кодекс України [15]	Регулює митні процедури, контроль, статус митних органів
Податковий кодекс України [22]	Визначає порядок оподаткування зовнішньоекономічної діяльності
З У «Про зовнішньоекономічну діяльність»[26]	Регулює принципи здійснення ЗЕД
Закон України «Про транзит товарів» [30]	Визначає порядок переміщення товарів територією України
Закон України «Про валюту і валютні операції» [25]	Регулює валютні операції у сфері міжнародної торгівлі
Закон України «Про національну безпеку України» [27]	Визначає роль митних органів у забезпеченні безпеки
Постанови Кабінету Міністрів України	Деталізують митні процедури

Накази Мінфіну та Держмитслужби | Регламентують практичну діяльність митних органів
Джерело: узагальнено на основі [11, 15, 22, 25, 26, 27]

Таким чином, національне законодавство у сфері митної справи охоплює широкий спектр правових актів, що забезпечують комплексне регулювання цієї сфери.

Міжнародно-правове регулювання є невід'ємною складовою сучасної системи митної справи, оскільки діяльність митних органів за своєю природою виходить за межі національної юрисдикції та безпосередньо пов'язана із здійсненням зовнішньоекономічних відносин. У цьому контексті міжнародні договори, конвенції та угоди формують стандарти, принципи і правила, яких повинні дотримуватися держави у процесі організації митного контролю та регулювання міжнародної торгівлі. Для України, яка активно інтегрується у світовий економічний простір, значення міжнародно-правових норм є особливо вагомим, оскільки вони виступають орієнтиром для реформування національного законодавства та вдосконалення практики митної діяльності.

Важливим аспектом міжнародно-правового регулювання є його спрямованість на уніфікацію митних процедур, зменшення адміністративних бар'єрів у торгівлі та забезпечення прозорості і передбачуваності митної політики. Саме завдяки міжнародним стандартам створюються умови для спрощення переміщення товарів через кордони, зниження витрат суб'єктів господарювання та підвищення конкурентоспроможності національної економіки.

Ключове місце у системі міжнародно-правових актів, що впливають на митну сферу України, посідає Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом [34]. Цей документ має комплексний характер і передбачає поступову гармонізацію митного законодавства України із правом Європейського Союзу. У межах реалізації положень Угоди Україна зобов'язалася впроваджувати сучасні підходи до організації митної справи, зокрема ризик-орієнтовані системи контролю, електронне декларування,

механізми спрощення процедур для добросовісних суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Крім того, Угода стимулює розвиток інституційної спроможності митних органів та розширення міжнародного співробітництва у сфері обміну інформацією та боротьби з митними правопорушеннями.

Окрім двосторонніх угод, Україна є учасником низки важливих багатосторонніх міжнародних конвенцій, які визначають загальновизнані стандарти митної діяльності. Серед них особливе значення має Міжнародна конвенція про спрощення і гармонізацію митних процедур (Кіотська конвенція) [19], яка встановлює базові принципи організації митного контролю, орієнтованого на спрощення процедур, використання сучасних інформаційних технологій та мінімізацію втручання у зовнішньоекономічну діяльність.

Не менш важливою є Конвенція про тимчасове ввезення (Стамбульська конвенція) [10], яка регламентує порядок переміщення товарів із умовним звільненням від митних платежів, що сприяє розвитку міжнародного співробітництва у сферах культури, науки, спорту та бізнесу. Значну роль відіграє також Конвенція МДП (TIR), яка забезпечує спрощення транзитних перевезень товарів через території різних держав без необхідності проходження митного контролю на кожному кордоні, що істотно прискорює міжнародні перевезення.

Важливе місце у міжнародно-правовому регулюванні займають угоди в рамках Світової організації торгівлі, які визначають загальні правила міжнародної торгівлі, включаючи питання митного тарифного регулювання, технічних бар'єрів та процедур митного оформлення. Участь України у цих угодах забезпечує її інтеграцію у глобальну торговельну систему та зобов'язує дотримуватися міжнародних стандартів прозорості та недискримінації.

Чинне законодавство України визначає митні органи як багатофункціональні інституції, на які покладено широкий спектр завдань у

сфері державного управління. Їх повноваження є комплексними та охоплюють різні напрями діяльності, що зумовлено необхідністю одночасного забезпечення економічних інтересів держави, захисту національної безпеки та створення сприятливих умов для розвитку зовнішньоекономічної діяльності.

Насамперед, митні органи наділені контрольними повноваженнями, які є основою їх діяльності. Вони передбачають здійснення митного контролю за переміщенням товарів, транспортних засобів та інших об'єктів через митний кордон України. Реалізація цих повноважень включає перевірку документів, що супроводжують товари, проведення митного огляду, застосування технічних засобів контролю, а також використання сучасних інформаційних систем. Контрольна функція спрямована на забезпечення дотримання законодавства та запобігання порушенням митних правил.

Важливою складовою діяльності митних органів є фіскальні повноваження, які полягають у нарахуванні, контролі правильності обчислення та стягненні митних платежів. До них належать мито, податок на додану вартість при імпорті, акцизний податок та інші обов'язкові платежі. Завдяки реалізації цих повноважень митні органи забезпечують значні надходження до державного бюджету, що підкреслює їх важливу роль у фінансовій системі держави.

Не менш значущими є правоохоронні повноваження, які передбачають боротьбу з контрабандою, виявлення та припинення порушень митних правил, а також притягнення винних осіб до відповідальності. У межах цих повноважень митні органи взаємодіють з іншими правоохоронними структурами, здійснюють оперативно-аналітичну діяльність, беруть участь у розслідуванні правопорушень, що становлять загрозу економічній безпеці держави.

У сучасних умовах дедалі більшого значення набувають сервісні повноваження митних органів. Вони спрямовані на створення сприятливих умов для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та включають надання

консультацій, інформаційної підтримки, впровадження електронних сервісів, зокрема електронного декларування. Такий підхід відповідає сучасним тенденціям розвитку публічного управління, орієнтованого на потреби громадян і бізнесу.

Варто зазначити, що реалізація зазначених повноважень здійснюється у тісному взаємозв'язку, що забезпечує комплексний характер діяльності митних органів. Контрольні заходи поєднуються з фіскальними функціями, правоохоронна діяльність доповнюється аналітичною роботою, а сервісна складова сприяє підвищенню ефективності всіх інших напрямів діяльності.

Комплексний аналіз чинного нормативно-правового забезпечення митної справи в Україні дає підстави стверджувати, що ця сфера характеризується як значними досягненнями, так і низкою системних проблем, які потребують подальшого вирішення. Сучасна правова база митної діяльності формувалася протягом тривалого часу під впливом як внутрішніх реформ, так і зовнішніх чинників, зокрема процесів європейської інтеграції. Це зумовило її складний, багаторівневий характер, який, з одного боку, забезпечує комплексне регулювання, а з іншого - створює певні труднощі у правозастосуванні.

Беззаперечною перевагою сучасного нормативно-правового регулювання є наявність кодифікованого акта - Митного кодексу України [14], який виконує системоутворюючу функцію у сфері митної справи. Його прийняття стало важливим етапом у впорядкуванні законодавства, оскільки дозволило об'єднати розрізнені норми в єдину логічно узгоджену систему. Кодекс забезпечує чіткість і передбачуваність правового регулювання, визначає основні поняття, принципи та процедури митної діяльності, що суттєво полегшує як діяльність митних органів, так і взаємодію з суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності.

Ще однією сильною стороною є поступова гармонізація національного митного законодавства з нормами Європейського Союзу [29]. У межах імплементації міжнародних зобов'язань Україна активно адаптує свої правові

норми до європейських стандартів, що сприяє підвищенню прозорості митних процедур, зменшенню адміністративних бар'єрів і загальному покращенню інвестиційного клімату. Цей процес також стимулює впровадження сучасних підходів до організації митної справи, зокрема ризик-орієнтованого контролю та електронного адміністрування.

Суттєвим досягненням є також розвиток електронних процедур у митній сфері. Запровадження електронного декларування, автоматизованих систем аналізу ризиків, цифрового документообігу значно спростило взаємодію між митними органами та бізнесом, скоротило час митного оформлення та зменшило вплив людського фактору. Це, у свою чергу, сприяє підвищенню ефективності діяльності митних органів та зниженню корупційних ризиків.

Важливим позитивним аспектом є чітке нормативне визначення повноважень митних органів. Законодавство достатньо детально окреслює їх функції, права та обов'язки, що створює правову визначеність і дозволяє уникати довільного тлумачення норм. Це є важливою передумовою забезпечення законності у діяльності митних органів та захисту прав суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

Водночас, поряд із зазначеними перевагами, чинне законодавство має і низку суттєвих недоліків. Однією з ключових проблем є наявність прогалин та суперечностей у нормативно-правових актах. У деяких випадках окремі положення законів або підзаконних актів не узгоджуються між собою, що створює труднощі у їх практичному застосуванні та може призводити до різного трактування норм.

Не менш актуальною є проблема дублювання повноважень між різними державними органами. Зокрема, у сфері контролю за зовнішньоекономічною діяльністю функції митних органів частково перетинаються з повноваженнями податкових, правоохоронних та інших контролюючих органів. Це може призводити до надмірного

адміністративного навантаження на суб'єктів господарювання, а також до неефективного використання державних ресурсів.

Суттєвим недоліком є також часті зміни нормативно-правових актів. Постійне оновлення законодавства, хоча й зумовлене необхідністю його вдосконалення, водночас створює нестабільність правового середовища. Суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності змушені постійно адаптуватися до нових правил, що ускладнює планування їх діяльності та підвищує ризики ведення бізнесу.

Окремою проблемою є недостатній рівень деталізації окремих процедур. У ряді випадків законодавство встановлює лише загальні рамки, залишаючи значний простір для їх тлумачення на рівні підзаконних актів або практики застосування. Це може призводити до неоднаковості підходів у різних митних органах та створювати передумови для зловживань.

Складність правозастосування також залишається актуальною проблемою. Навіть за наявності формально чітких норм їх реалізація на практиці може супроводжуватися труднощами, пов'язаними з недостатнім рівнем підготовки персоналу, технічними обмеженнями або організаційними недоліками. У результаті це негативно впливає на ефективність діяльності митних органів та рівень довіри до них з боку бізнесу і громадян.

Особливої уваги заслуговує проблема нестабільності нормативно-правового середовища. Часті зміни законодавства, відсутність довгострокової стратегії його розвитку, а також вплив політичних факторів створюють ситуацію невизначеності, яка негативно позначається як на діяльності митних органів, так і на функціонуванні зовнішньоекономічного сектору загалом. У таких умовах знижується ефективність митного адміністрування, ускладнюється реалізація реформ і зростають ризики правових колізій.

Отже, аналіз нормативно-правового регулювання митної діяльності в Україні свідчить про наявність як значних досягнень, так і серйозних проблем. Подальший розвиток цієї сфери має бути спрямований на підвищення стабільності законодавства, усунення суперечностей, чітке

розмежування повноважень між органами влади та поглиблення гармонізації з міжнародними стандартами. Лише за таких умов можна забезпечити ефективне функціонування митної системи та її відповідність сучасним викликам.

2.2 Аналіз практики діяльності митних органів та основні проблеми

Практична діяльність митних органів України відіграє ключову роль у формуванні дохідної частини державного бюджету, оскільки саме через механізм митного адміністрування забезпечується справляння основних податків із зовнішньоекономічних операцій. До таких платежів належать податок на додану вартість із ввезених товарів, акцизний податок із підакцизної продукції, а також ввізне мито. Ефективність функціонування митних органів безпосередньо відображається у рівні виконання планових показників бюджету, що особливо актуалізується в умовах економічної нестабільності та повномасштабної війни.

Для оцінки сучасного стану діяльності митних органів доцільно проаналізувати динаміку планових та фактичних надходжень митних платежів протягом 2019-2026 років (додаток Б) [39].

Аналіз представлених у додатку Б свідчить про наявність чітко виражених етапів у розвитку митної системи України. Упродовж 2019-2021 років спостерігалася відносна стабільність та навіть перевиконання планових показників за більшістю митних платежів. Це пояснюється активізацією імпорتنих операцій, стабільною макроекономічною ситуацією та відносно ефективною роботою митних органів.

Водночас починаючи з 2022 року, що пов'язано з початком повномасштабної війни, відбувається різке зниження надходжень до державного бюджету. Зокрема, суттєве скорочення імпорту, руйнування логістичних ланцюгів, тимчасова окупація окремих територій та загальне

падіння економічної активності призвели до недовиконання бюджетних показників за всіма основними видами митних платежів. У подальші роки спостерігається поступова адаптація економіки та часткове відновлення надходжень, однак рівень стабільності залишається недостатнім (таблиця 2.2).

Таблиця 2.2

Аналіз надходжень від ввізного мита

Рік	План, млрд грн	Факт, млрд грн	Виконання, %
2019	29,7	29,9	100,7
2020	28,3	30,2	106,7
2021	33,5	36,9	110,1
2022	35,6	23,3	65,4
2023	35,2	39,6	112,5
2024	48,3	47,6	98,6
2025*	59,2	39,3	66,4

Джерело: узагальнено на основі [16, 17, 39]

Аналіз динаміки надходжень від ввізного мита демонструє, що у довоєнний період митна система забезпечувала не лише виконання, а й перевиконання планових показників. Зокрема, у 2021 році рівень виконання перевищив 110%, що свідчить про активний розвиток імпорتنих операцій та ефективного адміністрування митних платежів. Однак у 2022 році ситуація кардинально змінилася. Рівень виконання плану знизився до 65,4%, що стало наслідком різкого скорочення обсягів імпорту та загального економічного спаду. Важливо зазначити, що ввізне мито є безпосередньо залежним від фізичних обсягів товарів, які перетинають митний кордон, тому будь-які логістичні або економічні обмеження одразу відображаються на його надходженнях. У 2023 році спостерігається певне відновлення, що підтверджується перевиконанням плану (112,5%). Проте вже у 2025 році знову фіксується суттєве недовиконання плану, що свідчить про нестабільність митних надходжень та залежність від зовнішніх факторів (таблиця 2.3).

Таблиця 2.3

Аналіз надходжень акцизного податку

Рік	План, млрд грн	Факт, млрд грн	Виконання, %
2019	44,3	53,5	120,8
2020	53,3	57,8	108,4
2021	56,9	79,6	139,9
2022	76,0	41,7	54,9
2023	79,9	74,8	93,6
2024	104,0	105,2	101,2
2025*	160,5	121,1	75,5

Джерело: узагальнено на основі [16, 17, 39]

Динаміка надходжень акцизного податку характеризується ще більшою волатильністю порівняно з ввізним митом. У 2019-2021 роках спостерігалось значне перевиконання планових показників, що пояснюється високим попитом на підакцизні товари, зокрема паливо та транспортні засоби. Особливо показовим є 2021 рік, коли рівень виконання сягнув майже 140%, що свідчить про надзвичайно сприятливу економічну кон'юнктуру.

Водночас у 2022 році відбулося різке падіння надходжень до 54,9% від плану. Це пов'язано не лише зі скороченням імпорту, а й зі змінами у структурі споживання та державному регулюванні окремих підакцизних товарів. Крім того, частина товаропотоків могла перейти у тіньовий сектор, що також негативно вплинуло на бюджетні надходження.

У 2023-2024 роках ситуація частково стабілізується, проте повного відновлення до довоєнного рівня не відбувається. У 2025 році знову спостерігається недовиконання плану, що підтверджує нестабільність цього джерела доходів.

Розглянемо таблицю 2.4, у якій наведено аналіз надходжень ПДВ із ввезених товарів.

Таблиця 2.4

Аналіз надходжень ПДВ із ввезених товарів

Рік	План, млрд грн	Факт, млрд грн	Виконання, %
2019	321,2	289,8	90,2
2020	303,8	274,1	90,2
2021	370,7	380,7	102,7

2022	429,1	253,1	59,0
2023	394,9	366,2	92,7
2024	506,4	466,1	92,0
2025	593,8	390,3	65,7

Джерело: узагальнено на основі [16, 17, 39]

Податок на додану вартість із ввезених товарів є найбільшим джерелом митних надходжень, тому його динаміка найбільш повно відображає загальний стан зовнішньоекономічної діяльності країни. У 2019-2020 роках спостерігалось певне недовиконання плану, однак у 2021 році ситуація покращилася, і план було перевиконано.

У 2022 році відбулося суттєве падіння надходжень до 59% від запланованого рівня, що стало прямим наслідком воєнних дій. Скорочення імпорту, зміна логістичних маршрутів та зниження платоспроможності економіки призвели до різкого зменшення бази оподаткування.

У наступні роки відбувається поступове відновлення надходжень, однак навіть у 2024 році рівень виконання плану залишається нижчим за 100%. Це свідчить про те, що митна система ще не досягла повної стабілізації, а економіка продовжує функціонувати в умовах підвищених ризиків.

Проведений аналіз дозволяє зробити висновок, що нестабільність надходжень митних платежів обумовлена не лише зовнішніми факторами, але й внутрішніми проблемами функціонування митної системи. Серед основних проблем слід виділити наявність корупційних ризиків, складність процедур митного оформлення, недостатній рівень цифровізації та нестабільність управлінської структури митної служби.

Причинами таких проблем є недосконалість законодавчої бази, кадрові труднощі та обмежені технічні можливості митних органів. У свою чергу, це призводить до втрат державного бюджету, зниження ефективності зовнішньої торгівлі та погіршення умов ведення бізнесу.

Важливим напрямом реформування митної системи України є розроблення нового Митного кодексу України, який має забезпечити

гармонізацію національного митного законодавства з правом Європейського Союзу. Необхідність прийняття нового кодифікованого акта обумовлена виконанням міжнародних зобов'язань України в межах Угоди про асоціацію з ЄС, а також потребою модернізації чинної системи митного регулювання відповідно до сучасних європейських стандартів. Проект нового Митного кодексу розробляється на основі положень Митного кодексу Європейського Союзу (Union Customs Code) та спрямований на створення більш прозорої, цифровізованої та сервісно орієнтованої моделі функціонування митних органів. Одним із ключових напрямів реформи є запровадження сучасних механізмів управління ризиками, що дозволить зосередити контрольні заходи на операціях із підвищеним рівнем ризику та водночас спростити процедури для сумлінних суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

Серед основних нововведень проекту варто відзначити подальший розвиток електронного документообігу та цифрових сервісів, розширення застосування інституту авторизованого економічного оператора (АЕО), удосконалення механізмів митного контролю після випуску товарів, а також запровадження європейських підходів до митного представництва та взаємодії між бізнесом і митними органами. Особлива увага приділяється підвищенню рівня правової визначеності митних процедур, що сприятиме покращенню інвестиційного клімату та розвитку міжнародної торгівлі.

Важливим аспектом нового Митного кодексу є посилення антикорупційних механізмів шляхом максимального скорочення особистого контакту між посадовими особами митниці та суб'єктами господарювання. Передбачається ширше використання автоматизованих систем прийняття рішень, що сприятиме підвищенню прозорості діяльності митних органів та мінімізації впливу людського фактора.

Очікується, що впровадження нового Митного кодексу стане одним із ключових етапів модернізації митної системи України, забезпечить її наближення до європейських стандартів та підвищить ефективність діяльності митних органів. Крім того, реалізація положень нового кодексу

сприятиме прискоренню митних процедур, підвищенню рівня митної безпеки, покращенню умов ведення зовнішньоекономічної діяльності та зміцненню позицій України на шляху до повноправного членства в Європейському Союзі.

Отже, проведений аналіз свідчить, що діяльність митних органів України має нестабільний характер і значною мірою залежить від зовнішніх економічних та політичних факторів. Повномасштабна війна стала ключовим чинником різкого зниження ефективності митного адміністрування у 2022 році, однак у наступні роки спостерігається поступове відновлення. Водночас збереження системних проблем потребує подальшого вдосконалення механізмів функціонування митної системи.

2.3 Зарубіжний досвід організації діяльності митних органів та можливості його застосування в Україні

У сучасних умовах глобалізації світової економіки, поглиблення міжнародної торгівлі та інтеграції національних ринків особливого значення набуває ефективне функціонування митних органів як одного з ключових інститутів забезпечення економічної безпеки держави. Практика розвинених країн демонструє, що успішна митна політика формується на основі комплексного поєднання інституційної стабільності, високого рівня цифровізації процедур, прозорості діяльності, ефективного управління ризиками та дієвих механізмів протидії митним правопорушенням. У цьому контексті особливий інтерес становить досвід таких країн, як Польща, Німеччина та США, аналіз якого дозволяє визначити перспективні напрями модернізації митної системи України.

Організація діяльності митних органів у зазначених країнах характеризується чіткою структурованістю та раціональним розподілом функцій. У Польщі митна служба інтегрована до складу Національної податкової адміністрації, що забезпечує тісну координацію між податковими та митними органами. Такий підхід сприяє підвищенню ефективності

адміністрування платежів, мінімізації ухилення від оподаткування та оптимізації контрольних процедур. У Німеччині митні органи функціонують у межах федеральної фінансової адміністрації, поєднуючи фіскальні та правоохоронні функції. Це дозволяє забезпечити не лише ефективне стягнення митних платежів, а й результативну боротьбу з економічними правопорушеннями. На відміну від європейських моделей, у США митна система є більш диференційованою: окремі функції виконують спеціалізовані органи, зокрема Служба митного і прикордонного контролю та Імміграційна і митна правоохоронна служба. Така модель забезпечує високий рівень спеціалізації та ефективності виконання завдань у сфері митного контролю та безпеки [5].

Важливою спільною рисою митних систем розвинених країн є їх стабільність, що контрастує з частими організаційними змінами в Україні, які негативно впливають на ефективність функціонування митних органів і знижують рівень довіри до них.

Не менш значущим аспектом є рівень автоматизації та цифровізації митних процедур. У Польщі та Німеччині активно використовуються сучасні електронні системи декларування, які дозволяють здійснювати митне оформлення дистанційно, без необхідності фізичної присутності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Це сприяє суттєвому скороченню часу проходження митних процедур, зменшенню адміністративного навантаження на бізнес та підвищенню прозорості процесів. У США впроваджено інтегровані інформаційні системи, які забезпечують автоматизований обмін даними між державними органами та здійснюють аналіз ризиків у режимі реального часу. Завдяки цьому значна частина митних операцій виконується автоматично, що мінімізує вплив людського фактора та знижує корупційні ризики. В Україні також здійснюється поступова цифровізація митної сфери, однак рівень автоматизації поки що поступається провідним країнам, що зумовлює необхідність подальшого вдосконалення інформаційних систем.

Особливу увагу у зарубіжній практиці приділено боротьбі з контрабандою та митними правопорушеннями. У Німеччині та США застосовується ризик-орієнтований підхід до здійснення митного контролю, який передбачає концентрацію ресурсів на перевірці операцій з підвищеним рівнем ризику. Це дозволяє підвищити ефективність контролю, не створюючи зайвих перешкод для добросовісного бізнесу. У Польщі активно використовуються мобільні контрольні групи, сучасні сканувальні системи та аналітичні інструменти для перевірки вантажів. Загалом ефективність протидії митним правопорушенням у цих країнах забезпечується поєднанням превентивних заходів, аналітичної роботи та суворого правозастосування. В Україні боротьба з контрабандою ускладнюється низкою факторів, серед яких ключовими залишаються корупційні ризики, недостатній рівень технічного забезпечення та недосконалість нормативно-правової бази [31, 50].

Важливим елементом ефективної митної системи є забезпечення прозорості діяльності та підзвітності митних органів. У розвинених країнах функціонують розвинені механізми як внутрішнього, так і зовнішнього контролю. Зокрема, у США значну роль відіграють інститути громадського контролю та незалежного аудиту, що сприяє підвищенню довіри до митних органів. У Німеччині акцент робиться на внутрішніх механізмах контролю та антикорупційних заходах. В Україні рівень прозорості поступово зростає, однак він все ще не відповідає стандартам розвинених держав, що потребує подальшого вдосконалення системи контролю та підзвітності.

Для наочного узагальнення особливостей митних систем доцільно представити їх порівняльну характеристику (таблиця 2.5).

Таблиця 2.5

Порівняння митних систем зарубіжних країн та України

Критерій	Польща	Німеччина	США	Україна
Організація митниці	Інтеграція з податковою службою	У складі фінансової адміністрації	Розподіл між спеціалізованими органами	Часті структурні зміни

Рівень цифровізації	Високий	Дуже високий	Максимально автоматизований	Середній
Ризик-менеджмент	Розвинений	Високоєфективний	Системний, автоматизований	Частково впроваджений
Боротьба з контрабандою	Технічні засоби, мобільні групи	Аналітика + правоохоронна функція	Потужні правоохоронні механізми	Недостатньо ефективна
Прозорість	Висока	Висока	Дуже висока	Середня

Джерело: узагальнено на основі [2, 5, 31]

Проведений аналіз дозволяє зробити висновок, що ключовими напрямками вдосконалення діяльності митних органів України мають стати подальша цифровізація митних процедур, розвиток ризик-орієнтованого підходу до контролю, посилення антикорупційних механізмів, підвищення рівня прозорості та забезпечення інституційної стабільності. Водночас адаптація зарубіжного досвіду повинна здійснюватися з урахуванням національних особливостей економіки та державного управління.

Отже, зарубіжний досвід свідчить, що ефективна митна система базується на поєднанні сучасних технологій, чіткої організації та високого рівня довіри з боку суспільства. Використання кращих світових практик в Україні сприятиме підвищенню ефективності митного адміністрування, зниженню рівня правопорушень та забезпеченню стабільного наповнення державного бюджету.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження було досягнуто поставленої мети, яка полягала у комплексному аналізі діяльності митних органів та обґрунтуванні напрямів її вдосконалення. У процесі роботи вирішено визначені у вступі завдання, що дозволило сформулювати узагальнені теоретичні положення та практичні рекомендації щодо підвищення ефективності функціонування митної системи України.

У ході дослідження було встановлено, що митні органи є невід'ємною складовою системи державного управління та виконують важливі функції у сфері реалізації державної митної політики. Вони виступають складним багатофункціональним інститутом, який поєднує у собі управлінські, контрольні, правоохоронні та сервісні функції. Така багатогранність їх діяльності обумовлена необхідністю одночасного забезпечення наповнення державного бюджету, контролю за переміщенням товарів через митний кордон, протидії правопорушенням та створення сприятливих умов для розвитку зовнішньоекономічної діяльності. У сучасних умовах трансформації публічного управління та євроінтеграційних процесів роль митних органів значно зростає, оскільки вони виступають важливим інструментом забезпечення економічної безпеки держави.

Дослідження організаційних засад функціонування митних органів України дозволило визначити, що їх діяльність базується на ієрархічній структурі управління, яка включає центральний орган виконавчої влади, регіональні митниці та митні пости. Така структура забезпечує реалізацію державної митної політики на всіх рівнях, однак водночас характеризується певними недоліками, пов'язаними з надмірною централізацією, складністю управлінських процедур та необхідністю вдосконалення механізмів координації. Особливого значення набувають питання кадрового забезпечення, оскільки ефективність діяльності митних органів

безпосередньо залежить від професійного рівня, доброчесності та мотивації персоналу. Разом з тим, встановлено наявність проблем, пов'язаних із плінністю кадрів, недостатнім рівнем матеріального стимулювання та корупційними ризиками, що негативно впливають на функціонування митної системи.

Аналіз методологічних підходів до дослідження діяльності митних органів засвідчив необхідність застосування комплексного підходу, який поєднує системний, інституційний, функціональний та економіко-безпековий підходи. Такий підхід дозволяє всебічно розглянути діяльність митної служби, враховуючи її багатофункціональний характер та взаємозв'язок із різними сферами суспільного життя. Водночас у процесі дослідження було виявлено низку проблем, зокрема обмеженість доступу до достовірної інформації, складність оцінки ефективності діяльності митних органів та вплив зовнішніх факторів, що ускладнюють проведення наукових досліджень у цій сфері.

У роботі встановлено, що нормативно-правове забезпечення діяльності митних органів України є достатньо розвиненим, однак характеризується певними недоліками. Незважаючи на наявність базових законодавчих актів, зокрема Митного та Податкового кодексів України, існують проблеми, пов'язані з нестабільністю законодавства, наявністю колізій та недостатнім рівнем його гармонізації з міжнародними стандартами. Це створює додаткові труднощі для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та негативно впливає на ефективність митного регулювання. Аналіз практики діяльності митних органів України дозволив виявити ключові проблеми їх функціонування, серед яких особливу увагу слід приділити недостатньому рівню автоматизації митних процедур, складності та тривалості митного оформлення, наявності корупційних ризиків, а також недостатньому технічному забезпеченню. Вказані проблеми призводять до зниження ефективності роботи митних органів, створюють перешкоди для розвитку

міжнародної торгівлі та негативно впливають на інвестиційний клімат держави.

У процесі дослідження було також узагальнено зарубіжний досвід організації діяльності митних органів, який свідчить про ефективність впровадження сучасних підходів до митного адміністрування. Зокрема, встановлено, що важливими напрямками розвитку митних систем є цифровізація митних процедур, застосування ризик-орієнтованого підходу до контролю, підвищення рівня прозорості діяльності та розвиток сервісної функції митниці. Врахування зазначеного досвіду є важливим для вдосконалення діяльності митних органів України та їх адаптації до європейських стандартів.

На основі проведеного дослідження обґрунтовано, що підвищення ефективності діяльності митних органів України можливе за умови комплексного вдосконалення їх організаційно-правових засад. Це передбачає удосконалення нормативно-правової бази, впровадження сучасних інформаційних технологій, підвищення рівня технічного забезпечення, реформування кадрової політики та посилення антикорупційних заходів. Важливим напрямом є також розвиток сервісної функції митних органів, що сприятиме створенню сприятливих умов для здійснення зовнішньоекономічної діяльності та підвищенню рівня довіри з боку бізнесу.

Важливим напрямом подальшого вдосконалення діяльності митних органів України є впровадження положень проекту нового Митного кодексу України, розробленого з урахуванням вимог Митного кодексу Європейського Союзу. Його прийняття має забезпечити гармонізацію національного митного законодавства з європейськими стандартами, розширення цифровізації митних процедур, удосконалення системи управління ризиками та підвищення прозорості діяльності митних органів.

Отже, результати проведеного дослідження свідчать про те, що митні органи відіграють ключову роль у системі державного управління, а їх ефективне функціонування є важливою передумовою економічного розвитку

держави, забезпечення її безпеки та інтеграції у світову економіку. Реалізація запропонованих у роботі заходів сприятиме вдосконаленню діяльності митних органів України та підвищенню їх ефективності відповідно до сучасних вимог.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабюк А. М. Новітні орієнтири державної митної політики України. *New ukrainian law*. 2022. № 1. С. 88-93.
URL: <https://doi.org/10.51989/nul.2022.1.13>
2. Бухарева Ю. Зарубіжний досвід протидії порушенням митних правил. *Форум Права*. 2024. Т. 78, № 1. С. 32-39.
URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10156302>
3. Войцещук А.Д., Вірковська А.А. Митні аспекти захисту національних економічних інтересів країн. Економічний аналіз: зб. наук. праць. 2016. Т. 24. № 1. С. 106-113.
4. Гунько К. І. Сервісна функція митних органів: потенціал теоретичного аналізу. *Економічний вісник*. 2018. № 1. С. 69-72.
URL: https://ev.nmu.org.ua/docs/2018/1/EV20181_069-074.pdf.
5. Гуцул І. А. Митна політика зарубіжних країн: навч. посібник. Тернопіль: ТНЕУ, 2018. 198 с.
<http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/33183/1/Посібник%20Гуцул.pdf>
6. Добудько Г. І. Митна політика України: стан, виклики та перспективи : кваліфікаційна робота бакалавра. Київ : Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, 2023. 60 с.
URL: <https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/1aab94d3-1008-4db9-a79b-45086602a60a/content>
7. Золотніков О.С., Взаємодія митних та правоохоронних органів в процесі здійснення митного контролю. *Юридичний електронний науковий журнал*. 2020. № 3. С. 488-491.
8. Квашин В.Ю. До проблеми взаємодії митних органів з іншими правоохоронними органами України у сфері забезпечення прав громадян. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Вип. 4, том 2, 2019. С. 62-67.

9. Квеліашвілі І.М. Передумови трансформації національної митної справи. Публічне управління та митне адміністрування. 2017. № 2 (17). С. 181-186.
10. Конвенція про тимчасове ввезення (укр/рос) : Конвенція Ради Мит. Співробітництва від 26.06.1990 : станом на 15 трав. 2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_472#Text
11. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
12. Костишин Ю. С. Методичні підходи до оцінки ефективності митного контролю. Матеріали наукової конференції. Житомир : Державний університет «Житомирська політехніка» URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/01/254.pdf>
13. Лемеха Р.І. Теоретико-методологічні та правові засади митних режимів в Україні. *Юридична література*. URL: <https://jurkniga.ua/contents/teoretiko-metodologichni-ta-pravovi-zasadi-mitnikh-rezhimiv-v-ukraini.pdf?srsltid=AfmBOoqsbsDWVphQShjilerMQm8C2wv5nRGLfhZWfQ6Tp2I5KlnNhBF>
14. Митна конвенція про міжнародне перевезення вантажів із застосуванням книжки МДП (Конвенція МДП) 1975 року (укр/рос) : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 14.11.1975 : станом на 22 черв. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_012#Text
15. Митний кодекс України : Кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI : станом на 4 січ. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>
16. Митниця перерахувала до бюджету рекордні 75 мільярдів гривень за місяць. *Мінфін - все про фінанси: новини, курси валют, банки*. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2026/01/05/165628442/>
17. Митні надходження до бюджету у першому кварталі цього року зросли на 30%. *Укрінформ - актуальні новини України та світу*.

URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/4114226-mitni-nadhodzenna-do-budzetu-u-persomu-kvartali-cogo-roku-zrosli-na-30.html>

18. Митні органи України та організаційно-правові засади їх діяльності. *StudFiles*. URL: <https://studfile.net/preview/13842870/>

19. Міжнародна конвенція про спрощення і гармонізацію митних процедур (Кіотська конвенція) (укр/рос): Конвенція Ради Мит. Співробітництва від 18.05.1973 : станом на 22 верес. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_643#Text

20. Органи державного управління митною справою - *Studentam.net.ua. Онлайн-бібліотека підручників.* URL: <https://studentam.net.ua/content/view/6010/93/>

21. Особливості, цілі та завдання митної справи в Україні. *Студентська бібліотека.* URL: <http://www.customscontrol.in.ua/rozdil2/2-struktura-mytnoi-sluzhby-ta-funktsii-ii-strukturnykh-pidrozdiliv/22-osoblyvosti-tsili-ta-zavdannia-mytnoi-spravy-v-ukraini>

22. Податковий кодекс України : Кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI : станом на 15 квітня 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

23. ПОЛОЖЕННЯ про Державну митну службу України. *Держмитслужба.* URL: <https://customs.gov.ua/polozhennia>.

24. Правові засади функціонування Державної митної служби України. *Державна прикордонна служба України.* URL: <https://dpsu.gov.ua/uk/pravovi-zasadi-funkcionuvannya-derzhavnoyi-mitnoyi-sluzhbi-ukrayini>

25. Про валюту і валютні операції : Закон України від 21.06.2018 № 2473-VIII : станом на 1 січ. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#Text>

26. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України від 16.04.1991 № 959-XII : станом на 26 груд. 2024 р.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>

27. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII : станом на 24 січ. 2026 р.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>

28. Про погодження проекту постанови Кабінету Міністрів України "Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 26 червня 2007 року N 868" : Постанова Центр. вибор. коміс. від 29.09.2009 № 139.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0139359-09#Text>

29. Про проведення парламентських слухань про стан підготовки до вступу України до Світової організації торгівлі (СОТ) : Постанова Верхов. Ради України від 20.02.2003 № 530-IV.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-15#Text>

30. Про транзит вантажів : Закон України від 20.10.1999 № 1172-XIV : станом на 1 січ. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1172-14#Text>

31. Саварець А. Український та зарубіжний досвід побудови митних органів: рекомендації для сучасної України консультативна робота м. Київ 2017. *Інститут економічних досліджень та політичних консультацій.*

URL: http://www.ier.com.ua/files/Projects/Projects_2014/Trade_Facilitation_dialogue/Ukrainian_customs_service_Savarets_2017.pdf

32. Сливка О.О. Адміністративно-правовий механізм забезпечення прав осіб у митному контролі. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет». Ужгород, 2016.

33. Степаненко С.В. Напрями удосконалення митного контролю та переміщення товарів через митний кордон україн. *Актуальні проблеми політики.* 2023. № 71. С. 49-54. URL: <https://doi.org/10.32782/app.v71.2023.7>

34. Угода про асоціацію. *Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України*. URL: <https://mspu.gov.ua/diyalnist/mizhnarodna-spivprasya/yevropejska-ta-yevroatlantichna-integraciya/ugoda-pro-asociaciyu>
35. Федотов О.П. Організація системи та структури митних органів України: понятійні визначення. *Репозитарій Національного університету «Одеська юридична академія»* URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a75295d8-6a06-460e-ab5d-c4a56428a453/content>
36. Шастків І. П. Митний контроль: організаційно-правове забезпечення та проблеми вдосконалення : курсова робота. Тернопіль : Тернопільський національний економічний університет, 2017. 30 с. URL: <https://api.dspace.wunu.edu.ua/api/core/bitstreams/4c998dc7-afd7-4ff6-ae3d-33c4265c2390/content>
37. Шевчук В. В. Аналіз теоретико-методологічних підходів визначення поняття «митні інтереси». *Економіка та держава*. 2018. № 10. С. 42. URL: <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2018.10.42>
38. Юринець О. В. Пріоритетні проблеми роботи митних органів України в умовах європейської та євроатлантичної інтеграції // *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*. 2021. № 3 (1). С. 96-105. Національний університет «Львівська політехніка». URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2021/jun/23775/menedzhment121-98-105.pdf>
39. Як змінювались надходження митних платежів до бюджету до та під час великої війни. *Слово і Діло*. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2025/12/10/infografika/finansy/yak-zminyuvalys-nadhodzhennya-mytnykh-platezhiv-byudzhetu-ta-velykoyi-vijny>
40. Яромій І. В. Щодо можливості використання зарубіжного досвіду функціонування митних органів в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 6. Т. 4. С. 143–148.

41. Ilchenko O. V. LEGAL PRINCIPLES OF INTERACTION OF CUSTOMS AUTHORITIES OF UKRAINE WITH INTERNATIONAL ORGANIZATIONS. *Juridical scientific and electronic journal*. 2024. No. 11. P. 294-297. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-11/66>
42. Ivashova L. M., Kyida L. I. Procedures of simplified customs control in the activities of customs authorities in the context of protection of economic security of Ukraine. *Public administration and customs administration*. 2021. Vol. 29, no. 2. P. 69-73. URL: <https://doi.org/10.32836/2310-9653-2021-2.11>
43. Kiyda L., Shevchenko N. Features of implementation of state customs policy in ukraine. *Derzhavne upravlinnya: udoskonalennya ta rozvytok*. 2020. No. 4. URL: <https://doi.org/10.32702/2307-2156-2020.4.66>
44. Mashyka Y. V. Law enforcement function of customs authorities of Ukraine in wartime: challenges and prospects for development. *Uzhhorod National University Herald. Series: Law*. 2026. Vol. 3, no. 92. P. 269-275. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.92.3.36>
45. Maslova A. B. Cognition the nature of the bodies implementing the state customs policy through the tools of systemic and synergetic methodological approaches. *Scientific notes of taurida national V.I. vernadsky university. series: juridical sciences*. 2020. No. 4. P. 145. URL: <https://doi.org/10.32838/1606-3716/2020.4/24>
46. Mentukh N. F. Foreign experience of administrative and legal regulation of combating customs crime. *Analytical and Comparative Jurisprudence*. 2025. No. 1. P. 487–493. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.01.81>
47. Pasternak-Malicka M. Rola Kodeksu karnego skarbowego i kontroli administracji skarbowej w walce z szarą strefą w funkcjonowaniu przedsiębiorstw. *Finanse, rynki finansowe ubezpieczenia: Zeszyty naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego*. 2022. № 52 (708). Pp. 77
48. Razumei M. M., Kukhtin D. O. The structure of the customs system of Ukraine in the context of the European customs risk management practice. *Public*

administration and customs administration. 2024. No. 1. P. 44-50.
URL: <https://doi.org/10.32782/2310-9653-2024-1.7>

49. Samchenko M. Y. Administrative and legal principles of management in the field of customs affairs. *Uzhhorod National University Herald. Series: Law.* 2025. Vol. 4, no. 87. P. 412-417. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.87.4.64>

50. Shevchenko E. A. International experience of governing public control over activities of customs authorities: administrative legal aspect. *Uzhhorod National University Herald. Series: Law.* 2025. Vol. 3, no. 89. P. 152-158. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.89.3.22>

ДОДАТКИ

до кваліфікаційної роботи бакалавра

на тему: «**Організаційно-правові засади діяльності митних органів**

України в системі державного управління»

студентки Мерікової О. С.

Методичні підходи до оцінки ефективності митного контролю

№ з/п	Назва методичного підходу	Методичні підходи до оцінювання ефективності	Недоліки підходу	Переваги підходу
1	Порівняльний	Ефективність розглядається як співвідношення результатів діяльності митних органів (послуги з митного оформлення і контролю, обсяги справляння податків і зборів) до витрат, що виділяються на утримання митних органів та здійснення адміністративної діяльності	Відсутність прямого зв'язку між митними надходженнями та витратами на утримання митних органів; складність врахування впливу зовнішніх економічних факторів на обсяг митних платежів	Дозволяє оцінити ефективність використання ресурсів шляхом порівняння отриманих результатів із витратами на функціонування митної служби
2	Результатний	Ефективність визначається через досягнуті результати діяльності митних органів: обсяг митних надходжень до бюджету, сума додатково нарахованих платежів, кількість оформлених митних декларацій, тривалість митних процедур, рівень недоотриманих платежів	Різностямованість цілей діяльності митних органів ускладнює формування єдиного узагальненого показника ефективності	Дає змогу оцінити реальні результати діяльності митних органів, особливо у фінансовому вимірі та через показники продуктивності
3	Бенчмаркінг	Ефективність визначається шляхом порівняння діяльності митних органів із еталонними моделями або найкращими практиками інших країн чи регіонів	Складність визначення об'єкта порівняння (еталону), оскільки митні системи різних країн мають відмінні умови функціонування	Дозволяє виявити резерви підвищення ефективності та використати кращий міжнародний досвід у діяльності митних органів
4	Клієнтоорієнтований підхід	Ефективність визначається рівнем задоволеності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності якістю митних послуг (швидкість оформлення, зручність процедур, навантаження на персонал, прозорість процедур)	Складність узгодження інтересів різних груп стейкхолдерів (держави, бізнесу, контролюючих органів)	Орієнтація на потреби користувачів митних послуг, підвищення якості обслуговування та рівня довіри до митних органів

Джерело: авторська розробка

Надходження від митних платежів до та під час повномасштабної війни,
млрд грн.

Джерело: [39]